



Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών
και Βιώσιμου Σχεδιασμού

ΠΜΣ Αποτύπωση και Τεκμηρίωση Μνημείων και
Αρχαιολογικών Χώρων

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

«Αρχαιολογικοί Χώροι Ποταμού Θύαμις Θεσπρωτίας, Σύγχρονη
Γεωγραφική Τεκμηρίωση, Πρόταση Σύνδεσης - Ανάδειξης»

«Αριστοτέλης Κώτσιας»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: «ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΥ»

ΠΛΑΤΑΡΙΑ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ, «ΜΑΡΤΙΟΣ» «2026»

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή φοιτήτριας («συγγραφέας / δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.



«Αρχαιολογικοί Χώροι Ποταμού Θύαμις Θεσπρωτίας, Σύγχρονη
Γεωγραφική Τεκμηρίωση, Πρόταση Σύνδεσης Ανάδειξης»

«Αριστοτέλης Κώτσιας»

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Α- Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
«ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΥ»
«Ε. Α. Π.»

Συν -Επιβλέπων Καθηγητής:
«ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΛΥΚΟΥΡΙΩΤΗΣ»
«Ε. Α. Π.»

ΠΛΑΤΑΡΙΑ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ, «ΜΑΡΤΙΟΣ» «2026»

«Ευχαριστίες και Αφιέρωση: Στις Τέχνες και τις Επιστήμες»

Περίληψη

Ο ποταμός Θύαμις Θεσπρωτίας (σύγχρονη ονομασία Καλαμάς), είναι το φυσικό γεωμορφολογικό δημιουργήμα της φύσης, γύρω από το οποίο αναπτύχθηκε η αρχαιολογική ανθρώπινη δραστηριότητα και πολιτισμός, με πιο τρανό τον Ηπειρωτικό πολιτισμό.

Κύριοι επιμέρους πολιτισμοί οι οποίοι τροφοδοτήθηκαν άμεσα από τον ποταμό Θύαμη είναι, ο Θεσπρωτικός και ο Κεστρίνιος πολιτισμός. Οι δύο αυτοί πολιτισμοί συνυπήρχαν, με όριο τον ποταμό, νότια και βόρεια αντίστοιχα της οριογραμμής που χάραζε ο ρους του ποταμού. Στους χρόνους της ανάπτυξης αυτών των πολιτισμών, υπήρξε διαρκής η αλληλεπίδραση, με εναλλαγές στην επιρροή και εξουσίαση στην αντίπερα όχθη του ποταμού.

Η λεκάνη του ποταμού Θύαμη, με το Δέλτα στην μεγαλύτερη κλίμακα, αποτέλεσε σημείο έλξης και καταφυγίου από τις πρώτες μεγάλες μετακινήσεις αρχαίων πληθυσμών των κατακλυσμικών περιόδων. Έχει όμως και την πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία της προσέλκυσης και της εύρεσης σε αυτόν, ενός τόπου εγκατάστασης και επαναδημιουργίας των ηρώων του Τρωικού πολέμου.

Ο ποταμός Θύαμις υπήρξε, στα πρότυπα των άλλων μεγάλων αρχαίων παραποτάμιων πολιτισμών, η ασφαλής πλωτή πύλη προς την θάλασσα, το ανεξάντλητο και οικονομικό εμπορικό μέσο καθώς και η ασφαλής προστασία για την δημιουργία και την ανάπτυξη πόλεων. Οι παραποτάμιες και οι επηρεαζόμενες από τον ποταμό πόλεις, με κύριο μέσο τον πλωτό ποταμό ανέπτυξαν εμπορικές συναλλαγές με όλον τον τότε γνωστό και προσβάσιμο θαλάσσιο κόσμο.

Κυριότερες σήμερα πόλεις, οι οποίες έχουν αναδειχθεί μέσα από τις αρχαιολογικές ανασκαφές είναι, η παραποτάμια πόλη των Γιτώνων και η επίσης παραποτάμια πόλη της Ντόλιανης (αρχαίας Φανοτής).

Κατά μήκος του ποταμού και κυρίως στο τμήμα στο οποίο ο ποταμός ήταν πλωτός, αναπτυχθήκαν οικιστικά και οικονομικά κέντρα ποικίλης εμβέλειας και σημασίας. Στις βιβλιογραφίες αναφέρονται και άλλες σπουδαίες, για την εποχή τους πόλεις, οι οποίες δεν έχουν ακόμα τεκμηριωθεί ως προς την γεωγραφική τους θέση, άρα, περιμένουν τους αρχαιολόγους να τις φέρουν στο φως ή να παραμείνουν στην ροή του χρόνου ως χρονικά διαστήματα στα οποία έλαμψαν.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναλύσει την γεωγραφική κατανομή των γνωστών αρχαιολογικών χώρων, να διερευνήσει μέσω GIS την δυνατότητα νέων εντοπισμών πιθανών θέσεων αρχαιολογικών χώρων και να προτείνει σύγχρονα και βιώσιμα διαχειριστικά εργαλεία για την προστασία και την ανάδειξή τους.

Λέξεις – Κλειδιά

Θύαμις – Καλαμάς

Γίτανα

Φανοτή

Κεστρίνη

Δωδώνη

Δέλτα Καλαμά

Ιόνιο Πέλαγος

Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων

Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών

Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων

Πιθανολόγηση Νέων Αρχαιολογικών Χώρων

Γεωγραφική Κατανομή Πολιτισμού

Σύνδεση Αρχαιολογικών Χώρων

Σύνδεση και Κατάταξη Προσβασιμότητας

Σύνδεση Περιήγησης

Πλωτή Σύνδεση

Διαχειριστικά Εργαλεία Προστασίας - Ανάδειξης Αρχαιολογικών Χώρων

Περιηγητική Λειτουργία

Λιμενική Λειτουργία Σύνδεση Περιήγησης

Τεχνικά Έργα Ανάδειξης

«Archaeological Sites of Thyamis River in Thesprotia, Geographic Information, Heritage Route and Promotion»

«Aristotelis Kotsias»

Abstract

This project is on rule of the Master's Program "Documentation and modeling of Monuments and Archaeological Sites (ATM)" in Hellenic Open University. The study aims to explore the use of G.I.S. in archaeological research and documentation in the ancient area of Kalammas – Thyamis River.

The Thyamis river, a natural geomorphological feature, served as the focal point for the development of human activity and the Epirus civilization, particularly the Thesprotian and Kestrinian culture. Thyamis river served as a safe port and water road to the Ionian Sea as well as a natural defense for the establishment and growth of cities near to river.

This study, aims to analyze the geographical distribution of known archeological sites, investigate the potential of identifying new archeological sites using G.I.S. and propose modern, sustainable management tools for protection and promotion of archeological sites. The methodology follows a structured workflow, illustrated by flowchart, integrating archeological and cartographic data in QGIS open software. Data sources include the Archaeological Cadastre, orthophotomaps, historical and contemporary maps (Hellenic Army Geographical Service, Google Maps), land maps, geological data, and the Digital Elevation Model of the broader region.

The analysis focused on the city of Gitani, the most significant site and riverport, serving as the study's center of gravity. The research identified two distinct routes along the river's northern bank, spaced approximately 10km apart, leading towards Dodoni. The study also includes a predictive model to locate potential new archeological sites, utilizing buffer zones of 200m from the river and 10km from known archeological sites, revealing three areas of high archeological potential. Additionally, the current state of accessibility and visual connectivity between the sites was assessed, leading to proposals for enhancing visitor experience.

The project also presents a comprehensive management plan, similar to international practices. Proposed intervention includes a navigable route restoration from the river's mouth to the ancient city of Fanoti, utilizing a hydraulic boat lift at the Kalamas dum, the construction of wooden jetties, hiking and cycling trails, and the introduction of sustainable land uses. These tools aim to highlight the river's crucial role in the ancient civilization, boost cultural tourism, and ensure the long-term protection of the region's unique cultural heritage.

Keywords

Ionian Sea

Management of Archaeological Sites

Geographic Information Systems

Management of Archaeological Sites

Prediction of New Archaeological Sites

Geographical Distribution of Culture

Connection of Archaeological Sites

Connecting and Ranking Accessibility

Navigation Connection

Waterway Connection

Management Tools for Protection and Highlighting of Archaeological Sites

Touring Function

Port Function Navigation Connection

Technical Projects for Highlighting

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract	ix
Περιεχόμενα	xi
Κατάλογος Εικόνων	xiii
Κατάλογος Διαγραμμάτων	xiv
Κατάλογος Χαρτών	xv
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια	xvi
Εισαγωγή	1
1. Αρχαιολογικό Υπόβαθρο	3
1.1 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Ολόκαινο	5
1.1.1 Παλαιοτοπογραφία του Αρχαιολογικού χώρου του Δέλτα	5
1.2 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Λίθινη Εποχή	6
1.2.1 Αποκαλύψεις στους Αρχαιολογικούς χώρους της προϊστορικής περιόδου	7
1.3 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Εποχή του Χαλκού	8
1.3.1 Ύστερη Εποχή του Χαλκού Μυθολογία	9
1.4 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Κλασική – Ελληνιστική Εποχή	10
1.4.1 Κλασική Περίοδος	10
1.4.2 Ελληνιστική Περίοδος	11
2. Πόλεις – Αρχαιολογικοί Χώροι συνδεδεμένοι με τον Θύαμη ποταμό	13
2.1 Πόλεις Ανεσκαμμένες	13
2.1.1 Γιτάνη	13
2.1.2 Ντόλιανη αρχαία Φανοτή	17
2.2 Πόλεις Μη Ανεσκαμμένες	19
2.2.1 Κεστρίνη	19
2.2.2 Τροία	19
2.2.3 Ίλιον	20
2.3 Αναφορές Αρχαιολογικών Χώρων	21
3. Διεθνές και Ελληνικό Πλαίσιο Αναφοράς Παρυδάτιων Αρχαιολογικών Χώρων	24
3.1 Περιοχή της Λούζορ	25
3.2 Περιοχή Ποταμού Δούναβη	26
3.3 Περιοχή Δισπηλιού	27
4. Μεθοδολογία Προσέγγισης Γεωγραφικής Τεκμηρίωσης και Πρόταση Σύνδεσης - Ανάδειξης	28
4.1 Δεδομένα Εισόδου	28
4.2 Αποτελέσματα – Θεματικοί Χάρτες	30
4.3 Διάγραμμα Ροής	31
5. Γεωγραφική Κατανομή Πολιτισμού Θύαμη ποταμού	32
5.1 Εντοπισμένοι αρχαιολογικοί χώροι Θύαμη ποταμού	32
5.1.1 Εισαγωγή Στοιχείων στο Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών	32
5.1.2 Συμπεράσματα Εντοπισμένων Αρχαιολογικών Χώρων	36
5.2 Πιθανολόγηση ύπαρξης μη εντοπισμένων αρχαιολογικών χώρων Θύαμη ποταμού	40
5.2.1 Πιθανές Θέσεις Αρχαιολογικών Χώρων	42
5.2.2 Συμπεράσματα Χρήσης του GIS στον εντοπισμό Αρχαιολογικών Χώρων	43

6. Μελέτη Συνδεσιμότητας Αρχαιολογικών Χώρων Θύαμη Ποταμού.....	44
6.1 Υφιστάμενη Σύνδεση αρχαιολογικών χώρων Θύαμη Ποταμού	44
6.1.1 Σύνδεση και Κατάταξη Προσβασιμότητας	45
6.1.2 Οπτική Σύνδεση	46
6.2 Προτεινόμενη Σύνδεση αρχαιολογικών χώρων Θύαμη Ποταμού.....	48
6.2.1 Σύνδεση Περιήγησης.....	49
6.2.2 Πλωτή Σύνδεση	49
7. Διαχειριστικά Εργαλεία Προστασίας - Ανάδειξης Αρχαιολογικών Χώρων Θύαμη Ποταμού.....	50
7.1 Περιηγητική Λειτουργία Νέες Χρήσης Γης.....	51
7.2 Λιμενική Λειτουργία Σύνδεση Περιήγησης.....	52
7.3 Τεχνικά Έργα Ανάδειξης	53
Συμπεράσματα.....	55
Βιβλιογραφία.....	56
Παράρτημα Α: «Χάρτες QGIS».....	58

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1-1 Το λογότυπο του ΕΑΠ, σε έγχρωμη έκδοση	1
Εικόνα 1. Εξέλιξη του Δέλτα.....	4
Εικόνα 2. Λεκάνη ποταμού Θύαμη	6
Εικόνα 3 Λαξευτά ονόματα επί των εδωλίων στο κοίλο του θεάτρου	15
Εικόνα 4. Αρχαία Πόλη Γιτάνων, άποψη των ποταμών Θύαμη και Καλπακιώτικου	16
Εικόνα 5. Αρχαία Φανοτή και ο ποταμός Θύαμη.....	18
Εικόνα 6. Εικόνα Πύργου Ραγίου.....	22
Εικόνα 7. Εικόνα Οχύρωση Λυγιά.....	22
Εικόνα 8. Εικόνα Μαστιλίτσα.....	23
Εικόνα 9 Παραδοσιακή ναυσιπλοΐα περιοχής Λούζορ.	25
Εικόνα 10 Εικόνα προώθησης του προγράμματος «Roman Legacy»	26
Εικόνα 11 Αναπαράσταση Λιμναίου Νεολιθικού Οικισμού	27
Εικόνα 12. Εισαγωγή στοιχείων Αρχαιολογικών χώρων.....	33
Εικόνα 13. Εισαγωγή στοιχείων Δρόμων Σύνδεσης.....	34
Εικόνα 14. Εισαγωγή στοιχείων ποταμών και παραποτάμων.....	35
Εικόνα 15. Εικόνα γεωγραφικής κατανομής αρχαιολογικών χώρων.....	37
Εικόνα 16. Ψ.Μ.Ε. διαδρομές ελάχιστης ενεργειακής απαίτησης.....	38
Εικόνα 17 Χάρτα_του_Ρήγα,_1797.....	39
Εικόνα 18. Δημιουργία διανύσματος επιβεβαίωσης απόστασης ποταμών.....	40
Εικόνα 19. Δημιουργία διανύσματος επιβεβαίωσης απόστασης πόλεων.....	41
Εικόνα 20. Δημιουργία διανύσματος επιβεβαίωσης απόστασης πόλεων και ποταμών....	42
Εικόνα 21. Θέσεις πιθανών αρχαιολογικών χώρων.....	43
Εικόνα 22. Προσβασιμότητα Αρχαιολογικών χώρων.....	45
Εικόνα 23. Ορατότητες Γιτάνων.....	47
Εικόνα 24. Εισαγωγή νέων χρήσεων Γης.....	51
Εικόνα 25. Εισαγωγή νέων οδικών έργων.....	52
Εικόνα 26. Εισαγωγή σημειακών διανυσματικών Νέων Τεχνικών Έργων.....	53

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Διάγραμμα ροής μεθοδολογίας γεωγραφικής τεκμηρίωσης.....	31
---	----

Κατάλογος Χαρτών

ΧΑΡΤΗΣ (1) Στοιχεία Αρχαιολογικών Χώρων και Ποταμών.....	59
ΧΑΡΤΗΣ (2) Πιθανές Θέσεις Αρχαιολογικών Χώρων.....	60
ΧΑΡΤΗΣ (3) Σύνδεση και Κατάταξη Προσβασιμότητας.....	61
ΧΑΡΤΗΣ (4) Προτεινόμενη Σύνδεση αρχαιολογικών χώρων Θύαμη Ποταμού.....	62
ΧΑΡΤΗΣ (5) Νέες Χρήσης Γης και Τεχνικά Έργα.....	63

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Γ.Π.Σ.	Γεωγραφικό Πληροφοριακό Σύστημα.
Ψ.Μ.Ε.	Ψηφιακό Μοντέλο Εδάφους.

Εισαγωγή

Η Διπλωματική Εργασία «Αρχαιολογικοί Χώροι Ποταμού Θύαμις Θεσπρωτίας, Σύγχρονη Γεωγραφική Τεκμηρίωση, Πρόταση Σύνδεσης Ανάδειξης», συντάσσεται στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Αποτυπώσεις και Τεκμηρίωση Μνημείων και Αρχαιολογικών Χώρων».

Τις τελευταίες δεκαετίες στην περιοχή της σημερινής Θεσπρωτίας έχουν αναδειχθεί αρκετοί, σε αριθμό και σπουδαιότητα, αρχαιολογικοί χώροι. Με την λειτουργία του Τελωνείου Μαυροματίου είναι πλέον δυνατή η περιήγηση σε όλον τον χώρο που εξαρτιόταν και τροφοδοτούταν από την λεκάνη του ποταμού Θύαμη.

Με βάση τις σύγχρονες μελέτες που έχουν γίνει σε αυτόν τον ευρύ αρχαιολογικό χώρο και την βιβλιογραφία, παρουσιάζεται η ιστορική - προϊστορική εξέλιξη της κοιλάδας του ποταμού Θύαμη

Σύγχρονο εργαλείο για την απεικόνιση στις γεωγραφικές θέσεις των ήδη αποκαλυμμένων και εντοπισμένων αρχαιολογικών χώρων, την γεωγραφική πληροφοριακή μελέτη είναι η χρήση των Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (ΓΠΣ). Τα συστήματα αυτά μπορούν να συνδυάσουν τις πληροφορίες με την γεωγραφική θέση και να απαντήσουν σε ερωτήματα με σύγχρονη θεώρηση ως προς την θέση και την σπουδαιότητά τους αλλά και την αλληλεξάρτηση των αρχαιολογικών χώρων.

Στην παρούσα εργασία γίνεται χρήση των ΓΠΣ. Γίνεται η διερεύνηση υφιστάμενης και προτεινόμενης σύνδεσης (οδικής ή λειτουργικής), η γεωγραφική μελέτη των αρχαιολογικών χώρων και η συσχέτιση δεδομένων για την πιθανή ύπαρξης νέων άγνωστων αρχαιολογικών θέσεων με βάση τη γεωγραφική τους ανάλυση.

Ακόμη, προτείνονται νέα διαχειριστικά εργαλεία προστασίας και ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων βάσει των αποτελεσμάτων της γεωγραφικής πληροφοριακής μελέτης.

Προτείνονται επίσης τεχνικά έργα και παρεμβάσεις με στόχο την βιωσιμότητα και την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων. Οι προτεινόμενες επεμβάσεις έχουν ως πρωτεύοντα στόχο, να αποκαταστήσουν την πλωτότητα του ποταμού Θύαμη από τις ακτές του Ιονίου πελάγους έως τους αρχαιολογικούς χώρους, χώροι στους οποίους υπάρχει η βεβαιότητα της πλωτότητας κατά την κλασική και ελληνιστική περίοδο.

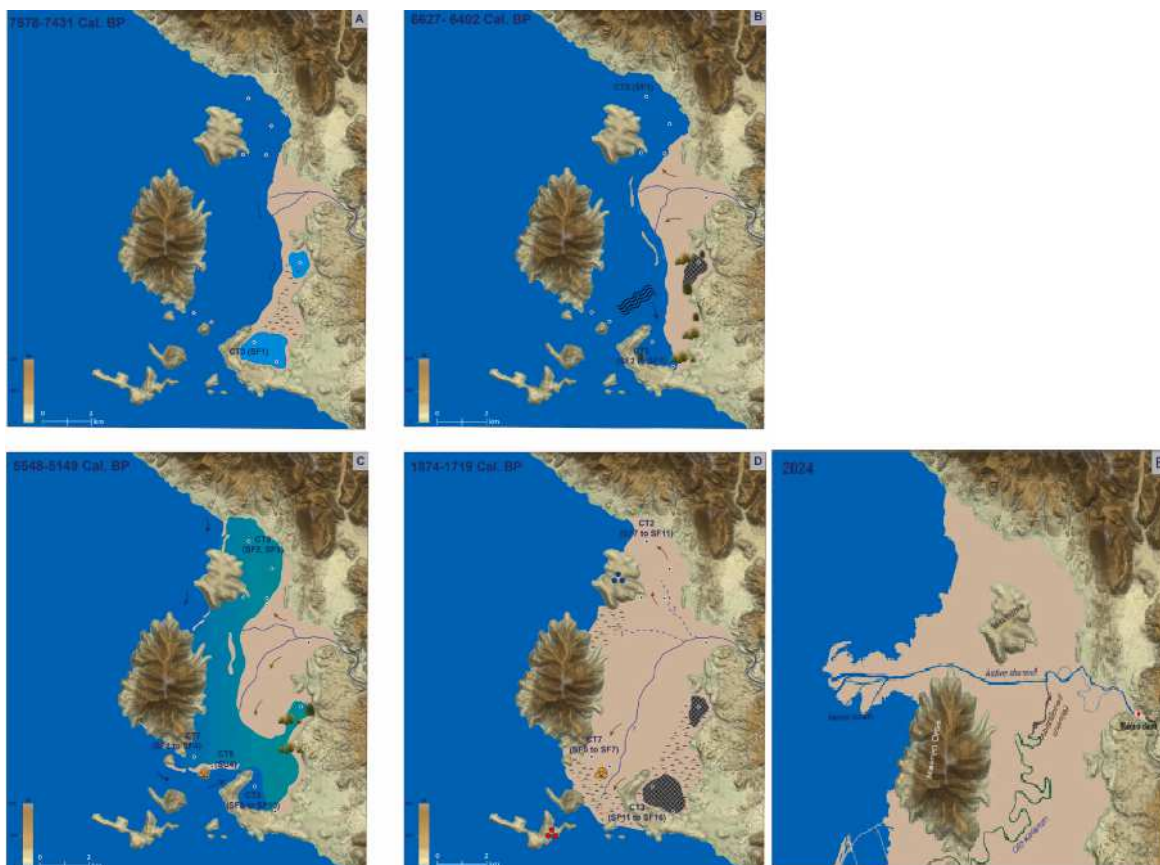
Σημαντικό στόχο αποτελεί και η πρόταση διευκόλυνσης της πρόσβασης με το μικρότερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα και τη μέγιστη ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και του ευρύτερου περιβάλλοντος.

1. Αρχαιολογικό Υπόβαθρο

Ο ποταμός Θύαμις είναι ένα γεωλογικό αποτέλεσμα το οποίο εξελίσσονταν φυσικά, κατά το παρελθόν έως τον προηγούμενο αιώνα και υπό την δράση των δυνάμεων της φύσης. Η φυσική αυτή εξέλιξη, διακόπτεται το έτος 1960 οπότε η ανθρώπινη επέμβαση διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στο Δέλτα του Ποταμού, με την κατασκευή φράγματος στην είσοδο του Δέλτα, την κατασκευή τάφρων και αντλιοστασίων αποστράγγισης εντός του Δέλτα.

Η αλλαγή του ρου του ποταμού, μας δίνει την εικόνα της μεταβολής που επιφέρει ο ποταμός στην γεωγραφία της περιοχής. Από τις αεροφωτογραφίες πριν την εκτροπή του ποταμού, γίνεται αντιληπτό ότι σε μόλις 80 χρόνια ο ποταμός έχει εισχωρήσει στην θάλασσα κατά 2900 μ (εικ. 1)

Όλη η πορεία του ποταμού, από τις φυσικές γεωλογικές γενέσεις του από τις πηγές έως το Δέλτα, είναι σε μεγάλο βαθμό περιορισμένης χωρικής μεταβλητότητας, λόγω της έντονης τοπογραφίας του, με βαθιές και απόκρημνες χαράδρες που δεν επιτρέπουν παρά μόνο μικρές μετακινήσεις της βαθειάς γραμμής του ποταμού (Αποστολόπουλος κ.α. 2024). Στην περιοχή του Δέλτα όμως, οι μεταβολές είναι τεράστιας κλίμακας και αποτελούν μέρος μελέτης και ανάλυσης για την αρχαιολογική έρευνα και ανακάλυψη αρχαιολογικών χώρων.



Εικόνα 1 Εξέλιξη του Δέλτα (Αποστολόπουλος κ.α. 2024).

1.1 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Ολόκαινο

Το δέλτα του ποταμού Θύαμη, εκεί όπου έχουν πραγματοποιηθεί γεωλογικές έρευνες, βρίσκεται στην Ιόνια Γεωλογική Ενότητα. Μια ενότητα που εκτείνεται, από την σημερινή Αλβανία έως την σημερινή Ελληνική Ήπειρο και εκτείνεται έως τα Ιόνια νησιά συμπεριλαμβάνοντας την Αιτωλία-Ακαρνανία και την Δυτική Πελοπόννησο. Οι τεκτονικές ακολουθίες δημιούργησαν συμπιεστικά ορογενετικά συμβάντα την Ύστερη Ιουρασική, με αποτέλεσμα την διαμόρφωση της πιο τραχιάς περιοχής στον Ελλαδικό χώρο. Οι αντίθετες λιθολογικές ιδιότητες του φλύση και του ασβεστόλιθου έχουν ως αποτέλεσμα το έντονο ανάγλυφο κατά μήκος των ακτών. Οι αποκλίσεις του ανάγλυφου που δημιουργούνται στην πεδιάδα του Δέλτα είναι περιοχές μεγάλης ασβεστολιθικής μάζας που στην περίοδο της αρχικής δημιουργίας του Δέλτα, ήταν πιθανά νησί ή νησιά. Από τεκτονικές μελέτες προκύπτει ότι η περιοχή του Δέλτα βυθίζεται υπό την επήρεια πολλών αιτιών, διατηρώντας το πάχος και το βάρος των Ολοκαινικών ιζημάτων ως παράγοντες μελέτης και καθίζησης (Αποστολόπουλος κ.α. 2024).

1.1.1 Παλαιοτοπογραφία του Αρχαιολογικού χώρου του Δέλτα

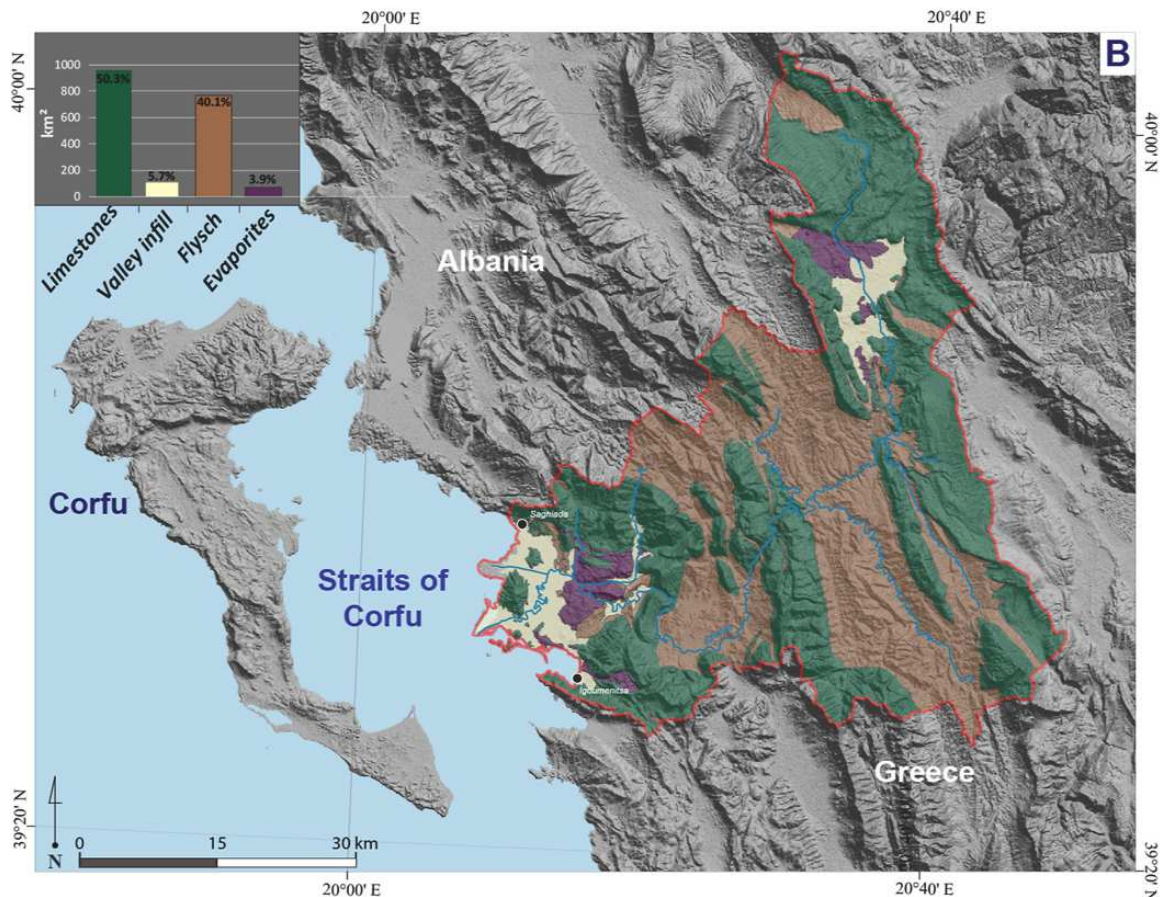
Το δέλτα του ποταμού Θύαμη χαρακτηρίζεται από ελώδεις λιμνοθάλασσες και αμμώδεις παραλίες με την παράκτια δυναμική να διαμορφώνεται από τις ποτάμιες διεργασίες. Η λεκάνη που τροφοδοτεί το Δέλτα έχει ένα κλίμα με σημαντικές βροχοπτώσεις, λεκάνη απορροής με έντονες κλίσεις και διαβρώσιμη λιθολογία (Αποστολόπουλος κ.α. 2024).

Το Δέλτα δημιουργήθηκε μέσα στα προστατευόμενα στενά της Κέρκυρας μακριά από τα ισχυρά ρεύματα του Ιονίου Πελάγους. Στα ιζήματα του Δέλτα ενσωματώνονται σήμερα, το όρος Μαυρονόρος, ο λόφος της Μαστιλίτσας και οι ορεινοί ασβεστολιθικοί όγκοι κοντά στο λόφο του Πύργου Ραγίου. Κατά τη εξέλιξη του Δέλτα αυτοί οι ορεινοί ασβεστολιθικοί όγκοι περικλείονταν από τα νερά των λιμνοθαλασσών που τροφοδοτούνταν από τον ποταμό Θύαμη.

Ο συνεχώς μεταβαλλόμενος μαιανδρισμός του ποταμού και οι μεταβολές που επέφεραν αυτοί στην ακτογραμμή, σε συνδυασμό με τις ιζηματογενείς διεργασίες της περιοχής με βεβαιότητα έχουν καταστρέψει και θάψει βαθειά κάτω από τις αποθέσεις, αρχαιολογικές τοποθεσίες και μεγάλο μέρος της ιστορίας της ανθρώπινης κατοίκησης του Δέλτα του ποταμού Θύαμη. (Αποστολόπουλος κ.α. 2012)

1.2 Θύαμης Ποταμός και Δέλτα κατά την Λίθινη Εποχή

Η λεκάνη απορροής του ποταμού Θύαμη έχει έκταση περίπου 1750 χλμ² με κορυφογραμμές που ξεπερνούν το υψόμετρο των 1000μ (εικ. 2). Σε μεγάλο βαθμό η λεκάνη αποτελείται από ιζηματογενή πετρώματα και ο ποταμός διασχίζει πολυάριθμα φαράγγια και απότομες κοιλάδες (Αποστολόπουλος κ.α. 2024).



Εικόνα 2. Λεκάνη ποταμού Θύαμη (Αποστολόπουλος κ.α. 2024).

Οι γραμμές ροής του ποταμού έχουν κλίσεις που απαγορεύουν την δημιουργία λιμνών οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημεία έλξης και ανάπτυξης κοινοτήτων ανθρώπων κατά την λίθινη εποχή. Στην περιοχή του Δέλτα όμως, οι συνθήκες αυτές φαίνεται να είναι ευνοϊκές. Στις αρχαιολογικές θέσεις στις οποίες έχουν γίνει αρχαιολογικές έρευνες έχουν εντοπιστεί μερικά αντικείμενα της Ύστερης Νεολιθικής. Οι θέσεις αυτές είναι οι προστατευόμενες από τις διεργασίες του ποταμού στο Δέλτα όπως ο λόφος της Μαστιλίτσας και ο Πύργος Ραγίου.

Από τις γεωλογικές έρευνες και την δυναμική χαρτογράφηση της εξέλιξης του Δέλτα (εικ. 1) μπορεί με πιθανότητες να αξιολογηθούν προς επιπλέον μελέτες και ανασκαφικές

εργασίες, θέσεις στις οποίες προκύπτουν οι συνθήκες προσέλκυσης και εγκατάστασης των ανθρώπων της Λίθινης Εποχής (Αποστολόπουλος κ.α. 2024). Οι γραμμές στις οποίες θα μπορούσαν να εστιάσουν οι έρευνες, προκύπτουν από την πυκνώση των επιφανειών της εξέλιξης του Δέλτα (εικ. 1) δημιουργώντας έτσι μιας μορφής ισοχρονικών καμπυλών για την επιλογή περιοχών έρευνας. Σήμερα οι θέσεις αυτές στην περιοχή του Δέλτα είναι καλυμμένες από στρώματα ιζημάτων, περιμένουν την ανασκαφή ή την αιώνια αναμονή υπό την προστατευτική αιγίδα του χρόνου και των ιζημάτων του Δέλτα που τα σκεπάζουν.

1.2.1 Αποκαλύψεις στους Αρχαιολογικούς χώρους της προϊστορικής περιόδου

Εντός του αρχαιολογικού χώρου των Γιτάνων, κατά την σωστική ανασκαφή στην περιοχή του νεκροταφείου για την ανέγερση των κτιρίων εξυπηρέτησης των επισκεπτών, στο βορειοδυτικό όριο του αρχαιολογικού χώρου, βρέθηκαν πυριτολιθικές λεπίδες (Κάντα 2008), ευρήματα προϊστορικής κεραμικής και πλήθος χειροποίητων προϊστορικών οστράκων. Τα ευρήματα μαρτυρούν την πρώτη κατοίκηση της πόλεως των Γιτάνων, κατά τους προϊστορικούς χρόνους αλλά η αδυναμία έως τώρα, της έρευνας των κατώτερων αρχαιολογικών στρωμάτων δεν δίνει την σαφή εικόνα για την κατοίκηση της πόλης, πριν από την τοίχιση και την κατασκευή της πόλης όπως αυτή είναι σήμερα ανεσκαμμένη.

Στην εποχή του Λίθου στην στενή κοιλάδα συγκεντρώνονταν εποχικά νερά και δημιουργούνταν ένα οικοσύστημα ευνοϊκό για την διαβίωση ζώων και ανθρώπων (Ρηγίνος 2007). Στην Θεσπρωτία δεν έχουν αποκαλυφθεί πολλά στοιχεία σχετικά με την Μεσολιθική και την Νεολιθική περίοδο, ενδείξεις για την κατοίκηση τις περιόδους αυτές έχουμε κυρίως από τα σπήλαια της Σίδερης και της Ψάκας.

1.3 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Εποχή του Χαλκού

Οι ενδείξεις για την κατοίκηση της περιοχής κατά την πρώιμη Εποχή του Χαλκού είναι λιγοστές, όπως σε ολόκληρη την Θεσπρωτία και περισσότερο στην περιοχή της αρχαίας Κεστρίνης. Στην ευρύτερη περιοχή προς την Γκρίκα κατά την τελευταία φάση της Εποχής του Χαλκού εντοπίστηκαν σημαντικά χάλκινα ευρήματα σε τάφους και πλούσια κεραμική από αγγεία καθημερινής ή αποθηκευτικής χρήσης (Ρηγίνος 2007). Στην κεραμική της περιοχής, αυτής της περιόδου, περιλαμβάνονται εισαγόμενα μυκηναϊκά της Υστεροελλαδικής και ντόπιες απομιμήσεις.

Σημαντικά ευρήματα είναι, πολύ καλά διατηρημένα χάλκινα ευρήματα, επείσακτα κατά βεβαιότητα, καθώς στην περιοχή δεν υπάρχουν ορυχεία χαλκού ούτε και σήμερα εντοπισμένα κοιτάσματα.

Οι πληθυσμοί πριν από τους Πελασγούς και την κάθοδο των Δωριέων δεν είναι γνωστό πως διαβιούν στην περιοχή. Από ευρήματα της Εποχής του Χαλκού γίνεται σαφές ότι οι κάτοικοι της περιοχής έχουν μεγάλη συγγένεια με τους κατοίκους της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας (Γιάγκα 1954). Το δεύτερο κύμα των Πελασγών έφτασε μέχρι τη Ήπειρο και κατά τον Ησίοδο, η πληθυσμιακή εγκατάσταση είχε συμπαγή φυλετικό χαρακτήρα. Ωστόσο τα τοπωνύμια όπως και το Θύαμις παραπέμπουν σε λαούς σε συγγένεια με τα φύλα των περιοχών της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας (Ευαγγελίδης 1947). Αργότερα το 2000 πχ εμφανίζονται λαοί προερχόμενοι από τις Βαλτικές χώρες ή τα παράλια της Κασπίας θάλασσας οι οποίοι καταστρέφουν τις τότε φίλες και πόλεις (Γιάγκα 1954). Μετά από λίγα χρόνια αρχίζουν να ανακατασκευάζουν τις κατεστραμμένες πόλεις και να εμφανίζονται νέες. Από το 1700πχ πραγματοποιείται η επαφή με τους υπόλοιπους Ελλαδικούς πολιτισμούς.

Καθ όλη την Εποχή του Χαλκού, όπως πριν και μετά από αυτήν, η περιοχή του Δέλτα και η εξαρτώμενη από τον ποταμό Θύαμη περιοχή αποτελεί, σε συνδυασμό με την ύπαρξη λιμνών μικρών και λιμνοθαλασσών, ιδανική περιοχή για την ανάπτυξη την διατροφή και την παραμονή ζωικών ομάδων και κατ επέκταση ανθρώπινων ομάδων και φυλών με μόνιμη εγκατάσταση.

1.3.1 Ύστερη Εποχή του Χαλκού Μυθολογία

Κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού μετά από την καταστροφή της Τροίας η Θεσπρωτία και η επηρεαζόμενη από τον ποταμό Θύαμη περιοχή, παρουσιάζει έντονη αναφορά στην βιβλιογραφία και στις Ηρωικές αναφορές.

Η Θεσπρωτία λαμβάνει μέρος στον Τρωικό πόλεμο και από τον Όμηρο μαθαίνουμε ότι πρόκειται για έθνος ναυτικό με μεγάλη εμπορική δραστηριότητα. Η συμμετοχή των Θεσπρωτών είναι με είκοσι δύο πλοία και απολιμενίστικαν από την άγνωστη ομηρική πόλη Κύφων. Ο Όμηρος αναφέρει ακόμα ότι ο Οδυσσεύς είχε στην Θεσπρωτία φίλους και σχέσεις πολλές, πριν ακόμα από την Εκστρατεία, έχοντας στην περιοχή της Θεσπρωτίας δώδεκα κοπάδια βοδιών και άλλα κοπάδια προβάτων.

Μετά την περιπετειώδη επιστροφή του στρατού από την Τροία, τα υπολείμματα του ελληνικού στρατού ξεχύθηκαν στις ακτές την Χαονίας και της Θεσπρωτίας και από εκεί ή γύρισαν στις πατρίδες τους ή εγκαταστάθηκαν στις γόνιμες περιοχές χτίζοντας νέες πόλεις.

Κατά τον ποιητή Βιργίλιο στην «Αινιάδα» αναφέρεται, πως ο Έλενος, που κατέφυγε στην Δωδώνη με τον Αινεία και τον πατέρα του Αγχίση έχτισε δύο πόλεις, την Τροία και το Ίλιον κοντά στην αρχαία Κεστρίνη. Κατά τον ποιητή έδωσαν και τα ονόματα σε δύο ποταμούς, τον Ξάνθο, σημερινή Παύλα, ποταμός που στην ροή του υφίστανται αρχαιολογικοί χώροι στην σημερινή Βόρεια Ήπειρο, σε όμορη λεκάνη από την λεκάνη του ποταμού Θύαμη και στον πιο απομακρυσμένο ποταμό Σιμόεντα (Μπίστριτσα).

Ο Ξάνθος ποταμός στις πηγές του οποίου ξεκινά και ο ποταμός Κάδμος που καταλήγει στον Θύαμη ποταμό στην πόλη των Γιτάνων φέρεται κατά άλλη εκδοχή ότι ονομάστηκε από τον Νεοπτόλεμο, γιο του Αχιλλέως γυρνώντας με τους Μυρμιδόνες από τον Τρωικό πόλεμο (Γιάγκα 1954) ο οποίος κατέλαβε την χώρα που αργότερα της έδωσε το όνομα του γιου του Μολοσσού.

Αυτή η περίοδος μαρτυρά την δυνατότητα της περιοχής να εκθρέψει μεγάλο ζωικό και φυτικό κεφάλαιο, γεγονός που την καθιστά γνωστή και εμπορικό εταίρο πολλών σημαντικών πόλεων της ομηρικής εποχής. Σε αυτήν την περίοδο μπαίνουν οι βάσεις και επέρχεται μια πολιτική εντροπία η οποία θα οδηγήσει στις επόμενες περιόδους σε σημαντική ανάπτυξη και επιρροή της περιοχής.

1.4 Θύαμις Ποταμός και Δέλτα κατά την Κλασική – Ελληνιστική Εποχή

Κατά τη Κλασική και Ελληνιστική εποχή, η ανθρώπινη δραστηριότητα στην περιοχή του Δέλτα και στην κοιλάδα του ποταμού Θύαμη, λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις. Έχουμε την δημιουργία σημαντικών πόλεων σε συνέχεια των προηγούμενων περιόδων. Κυρίως την Ελληνιστική Εποχή μέχρι την οριστική κατάληψη και καταστροφή των πόλεων από τους Ρωμαίους. Η περιοχή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον ελλαδικό χώρο και ακόμα σημαντικότερο στον δυτικό πολιτισμό των Ρωμαίων.

1.4.1 Κλασική Περίοδος

Κατά τη Κλασική Περίοδο (480 π.χ. – 323 π.χ.) μετά τους Περσικούς Πολέμους στους οποίους, όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος, οι Θεσπρωτοί έλαβαν μέρος, η κοιλάδα εμφανίζει μεγάλη ανθρώπινη δραστηριότητα. Οι συνθήκες είναι ιδανικές, υπάρχει άφθονο νερό μικρές πεδιάδες και κοιλάδες με έντονη βλάστηση, η κτηνοτροφία παρέχει μεγάλα έσοδα και άφθονη τροφή. Η θέση του Δέλτα είναι προνομιακή για την γεωπολιτική της περιόδου, ανάμεσα στην Ελλάδα και τις αποικίες της Ιταλίας και της Σικελίας. Αποτελεί δε και την πρόσβαση της Κέρκυρας στην ενδοχώρα. Κατά τον 5^ο αιώνα ο ποταμός Θύαμις αποτελεί το σύνορο μεταξύ της Θεσπρωτίας και της Κεστρίνης (KANTA 2008) και εκατέρωθεν του ποταμού εκτίνονταν η επιρροή των Χαόνων προς Βορρά και των Θεσπρωτών προς τον Νότο, με κύριο τότε χώρο αναφοράς το Μαντείο της Δωδώνης.

Μεγαλύτερη όμως και σημαντικότερη αναφορά στην Κλασική Περίοδο γίνεται κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Η σύγκρουση των Κερκυραίων με το ναυτικό των Κορινθίων που αποτέλεσε και την κύρια αφορμή του Πελοποννησιακού Πολέμου. Η αρχή και η αφορμή του πολέμου βρίσκεται στην περιοχή των Συβότων στην ευρύτερη περιοχή της Θεσπρωτίας (Θουκυδίδου Ιστορία μετ. Βενιζέλου).

Οι Θεσπρωτοί κατά την περίοδο αυτή οργανώνονται σε μικρότερα φύλα και οι πόλεις τους είναι ατείχιστες, η οικονομία βασίζεται στην κτηνοτροφία και την καλλιέργεια. Κύριες επαφές ήταν με τους Ηλείους, τους Κορινθίους και τους Κερκυραίους οι τελευταίοι είχαν εγκαταστάσεις υπό την εξουσία τους στα παράλια της Ηπείρου.

Η μεγάλη επήρεια της Κορίνθου στους Θεσπρωτούς και η παρουσία των αντιτιθέμενων Κερκυραίων στην περιοχή σίγουρα θα δημιούργησε μια δύσκολη κατάσταση κατά την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου, αλλά από την πολιτική και οικονομική εξέλιξη της

επόμενης περιόδου φαίνεται ότι αυτά τέθηκαν υπό έλεγχο και οδήγησαν σε άνοδο της περιοχής.

1.4.2 Ελληνιστική Περίοδος

Κατά τη Ελληνιστική (323 π.χ. – 31 π.χ.) μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η δραστηριότητα στην Ήπειρο και ειδικά στην κοιλάδα και το Δέλτα του ποταμού Θύαμη εντείνεται σημαντικά.

Οι πόλεις που συνδέονται με το Δέλτα του ποταμού Θύαμη, στις ιστορικές συγκυρίες που προέκυψαν μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, κυρίως και μετά από την Μακεδονική Εκστρατεία, υιοθετούν ένα νέο πολιτικό πλαίσιο, μέσα από τους αμυντικούς αρχικά και διοικητικούς στην συνέχεια συνασπισμούς. Ιδρύεται το κοινό των Θεσπρωτών με έδρα την παραποτάμια πόλη των Γιτάνων.

Στην εποχή αυτή είναι εμφανής η εκμετάλλευση του πλωτού ποταμού για την λειτουργία παραποτάμιων πόλεων και εντελώς ασφαλών λιμανιών. Οι δύο ανεσκαμμένες πόλεις των Γιτάνων και της Φανοτής δείχνουν δύο πόλεις που ομοιάζουν, κατ' αναλογία, με τις πόλεις του Νείλου και του Γάγγη. Πρόκειται για πόλεις που είναι ταυτόχρονα και λιμάνια, ο ποταμός ως την πόλη της Φανοτής έχει μεγάλο πλάτος και συνεχή ροή με μικρές ταχύτητες νερού. Σίγουρα η κάθοδος εμπορικών πλοίων θα μετέφεραν με άνεση όποιο όγκο προϊόντων και θα είναι ενδιαφέρουσα η γνώση των μεθόδων της ανόδου στα νερά του ποταμού.

Οι εμπορικές συναλλαγές φέρνουν στην περιοχή μεγάλο πλούτο, καθιστώντας τον Συνασπισμό των Θεσπρωτών μια από τις ισχυρότερες ηγεμονίες του Ελλαδικού χώρου, με κυριαρχία από την Επίδαμνο έως τον Κορινθιακό κόλπο. Οι βλέψεις στρέφονταν κατά την περίοδο αυτή κυρίως προς την Ιταλία και την Σικελία.

Οι πόλεις είναι οχυρωμένες, στα Γίτανα κατασκευάζεται ένα μοναδικό θέατρο με επιγραφές στα εδώλια, χρησιμοποιείται για θεατρικές παραστάσεις και για τις συνεδριάσεις του Κοινού των Ηπειρωτών. Στην περιοχή κατά την περίοδο αυτή έχουμε οργανωμένα δημόσια αρχεία, τα οποία σώζονται, με πολλά πήλινα σφραγίσματα για την επικύρωση εγγράφων, μαρτυριών και εμπορικών συναλλαγών. Αποκαλύφθηκαν οργανωμένοι χώροι εμπορείου με αποθηκευτικούς χώρους, αγορές και Ναούς.

Το Κοινό έχει δικό του νόμισμα, οι πόλεις ακολουθούν το Υποδάμειο πολεοδομικό σύστημα, έχουν αποχετευτικό σύστημα και σίγουρα εκμεταλλεύονται το νερό του ποταμού Θύαμη για τις ανάγκες τους ως παραποτάμιες. Οι πόλεις εκμεταλλεύονται τον ποταμό και για την οχύρωσή τους, μιας και στις αποκαλυμμένες πόλεις ο ποταμός είναι η συνέχεια των τοιχών των πόλεων. Άξιο μνείας είναι ότι αυτές οι δύο σύγχρονες πόλεις είναι στην βόρεια όχθη του ποταμού, ενώ η διαχρονική κυριαρχία των Θεσπρωτών έχει ως σύνορο την Νότια όχθη και παροδικά κυριαρχεί στις φιλές που κατοικούν στην βόρεια όχθη, ίσως, ο νότιος προσανατολισμός να δημιουργούσε καλύτερες συνθήκες για τις πόλεις και επιπλέον να διατρανούσε την κυριαρχία του Κοινού, αυτήν την περίοδο στις βόρειες περιοχές.

2. Πόλεις – Αρχαιολογικοί Χώροι συνδεδεμένοι με τον Θύαμη ποταμό

Ο ποταμός Θύαμης με τον μεγάλο όγκο νερών και την συνεχή ροή του, στα τελευταία 25 χλμ της διαδρομής του, αποτέλεσε κατά το παρελθόν γραμμή έλξης για την ανάπτυξη πόλεων, εμπορικών ναύλων και δρόμων.

Οι πόλεις όταν συγκέντρωναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων, είχαν τον ποταμό για να καλύψει τις ανάγκες τους σε γλυκό νερό. Όσο μεγαλύτερες ήταν οι πόλεις τόσο μεγαλύτερες ήταν και οι ανάγκες τους. Με την εγκατάσταση στις όχθες του ποταμού, η παροχή νερού γίνεται με πολύ μικρά έργα, λίγο κόπο και σε άφθονη παροχή.

Η ύπαρξη λιμένων στον ποταμό μέσα στις παραποτάμιες πόλεις, αποτέλεσε μια εμπορική πύλη ελεγχόμενη και με ευκολία πρόσβασης, για την εμπορική διακίνηση των παραγόμενων αγαθών της ενδοχώρας προς την διεθνή αγορά και το αντίστροφο.

Οι δρόμοι ευνοούνταν από τις ισοκλινείς διαβρώσεις του ποταμού, μιας και οι διαβρώσεις αυτές παρήγαγαν τις συντομότερες διαδρομές με τις μικρότερες ενεργειακές απαιτήσεις. Ο ποταμός με την συνεχή ροή του παρείχε το αναγκαίο γλυκό νερό για τις ανάγκες των караβανιών και των ζώων που χρησιμοποιούνταν στην μετακίνηση και την μεταφορά στις περιοχές της ενδοχώρας.

2.1 Πόλεις Ανεσκαμμένες

Στο Δέλτα του ποταμού Θύαμη υπάρχουν ασβεστολιθικοί λόφοι στους οποίους ανακαλύφθηκαν αρχαιολογικοί χώροι, οι χώροι αυτοί είναι κυρίως οχυρά για τον έλεγχο των παράλιων και των εισόδων στο Δέλτα.

Από την είσοδο του ποταμού στο Δέλτα και ανάντη, σε μεγάλο μήκος, ο ποταμός ήταν πλωτός και έχουν ανακαλυφθεί αρχαιολογικοί χώροι σημαντικών πόλεων, σχεδόν όλοι στην βόρεια όχθη του ποταμού. Όλες αυτές οι αρχαιολογικές θέσεις μαρτυρούν την ακμή της περιοχής έως την πλήρη καταστροφή από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ.

2.1.1 Γιτάνη

Η πόλη των Γιτάνων είναι η πιο σημαντική πόλη στο ρου του ποταμού Θύαμη. Τα Γίτανα ιδρύθηκαν στα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. για να στεγάσουν την έδρα του Κοινού των Ηπειρωτών (KANTA 2008).

Η πόλη βρίσκεται μεταξύ του ποταμού Θύαμη, στην συμβολή με τον Καλπακιότικο ποταμό (αρχαίος ΚΑΔΜΟΣ αργότερα ΚΕΣΤΡΙΝΙΟΣ και σήμερα ΦΙΛΙΑΤΙΩΤΙΚΟΣ) (ΓΙΑΓΚΑ 1954) και του ορεινού ασβεστολιθικού όγκου της σημερινής Βρυσέλλας. Πρόκειται για την ισχυρότερη Θεσπρωτική πόλη κατά την Υστεροκλασική-Ελληνιστική περίοδο, λειτουργούσε ως πολιτικό κέντρο των Θεσπρωτών οργανωμένη με το Ιποδάμειο πολεοδομικό σύστημα και περιβάλλεται από ισχυρή οχύρωση με περιτοίχιση όλης της περιμέτρου εκτός του Θεάτρου. Η επιρροή της εκτίνονταν από την Επίδαμνο έως τον Κορινθιακό κόλπο και κατά την βασιλεία του Πύρρου υπήρξε η έδρα μιας από τις ισχυρότερες ηγεμονίες του τότε γνωστού κόσμου. Στην άνοδο αυτή συντέλεσε η παρακμή του θεσμού της πόλης κράτους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και η άνοδος των ευρύτερων πολιτικών και στρατιωτικών συνασπισμών (συνθήκες παρόμοιες με τις ημερινές).

Στο θέατρο της πόλης των Γιτανων πέραν από την διδασκαλία του δράματος γίνονταν και οι συνεδριάσεις του κοινού των Ηπειρωτών. Έχει την μοναδικότητα της αναγραφής ονομάτων στις μετόπες των εδωλίων (εικ. 3). Είναι σε θέση με πρόσωπο και πρόσβαση στον ποταμό Θύαμη.



Εικόνα 3. Λαξευτά ονόματα επί των εδωλίων στο κοίλο του θεάτρου (πηγή αρχείο συγγραφέα).

Στον αρχαιολογικό χώρο της πόλης των Γιτάνων ανακαλύφθηκε δημόσιο αρχείο με πολλά πήλινα σφραγίσματα, για την επικύρωση εγγράφων διοικητικής δομής και εμπορικών συναλλαγών. Η αγορά είναι εντός των τοιχών, όπως οι ναοί και οι κατοικίες. Εντός των τοιχών κοντά στις όχθες του ποταμού εντοπίστηκαν αποθηκευτικοί χώροι. Οι χώροι αυτοί έδιναν ένα τεράστιο πλεονέκτημα από την ύπαρξη λιμενικών εγκαταστάσεων της πόλης στον ποταμό.

Ο ποταμός εκβάλλει στο Ιόνιο πέλαγος, σήμερα σε απόσταση 15χλμ τότε, σε μικρότερη απόσταση και κρίνοντας από τις οχυρώσεις σε 11χλμ περίπου. Η δυνατότητα μεταφοράς εμπορευμάτων με την δωρεάν κινητική δύναμη του ποταμού είναι απεριόριστη, μπορεί να απορροφήσει όλη την παραγωγή της ενδοχώρας, η οποία είναι εξαιρετικά πλούσια σε ζωικό κεφάλαιο, ξυλεία και λιγότερο αγροτικών προϊόντων λόγω του έντονου ανάγλυφου και των μικρών σχετικά πεδιάδων.

Η πόλη είναι τέλεια προσανατολισμένη με πρόσωπο προς το Νότο, η θέση είναι ιδανικά αμυντική περικλειόμενη από ποταμούς και ορεινούς όγκους που ενισχύουν την οχύρωση

της πόλης. Η επιβλητική εικόνα με το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος που περικλείει την πόλη, οι καταπράσινοι ορεινοί όγκοι, οι δύο ποταμοί με μεγάλα πλάτη, συνεχή ροή και μικρές ταχύτητες ροής, δίνουν στην πόλη επιβλητικότητα και απεριόριστες μεταφορικές ικανότητες (εικ. 4).

Τη γεωγραφική θέση της πόλης των Γιτάνων θα θέσουμε ως κέντρο βάρους στην αναζήτηση των μη ανακαλυμμένων πόλεων των αρχαίων αναφορών. Η παραδοχή αυτή γίνεται λόγω της σπουδαιότητας της πόλης κατά την αρχαιότητα.



Εικόνα 4. Αρχαία Πόλη Γιτάνων και άποψη των ποταμών Θύαμη και Καλπακιώτικου (πηγή Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας).

2.1.2 Ντόλιανη αρχαία Φανοτή

Η δεύτερη πόλη στην βόρεια όχθη του ποταμού Θύαμη, βρίσκεται στην περιοχή που δημιουργείται η δεύτερη πεδιάδα του ποταμού Θύαμη, μετά τα στενά της Σίδερης. Η πόλη εδράζεται σε ασβεστολιθικό όγκο και καταλαμβάνει όλη την κορυφή του λόφου. Βρίσκεται στην βόρεια όχθη του ποταμού, στην θέση που ξεκινά πλέον, ανάντη, η μείωση των βαθών του ποταμού και η αύξηση της ταχύτητας ροής (εικ. 5). Από την θέση αυτή και μετά η δυνατότητα πλεύσης στα νερά του ποταμού μειώνεται γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πλωτότητα υφίστατο μέχρι την αρχαία πόλη της Φανοτής.

Η πόλη ιδρύθηκε την ίδια περίοδο με τα Γίτανα κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. αλλά εντοπίστηκαν σποραδικά στον οικισμό ευρήματα του 6^{ου} και του 7^{ου} αιώνα π.Χ.. η πόλη μετά από την καταστροφή της Ηλείου από τον Ρωμαίο το 167 π.Χ. συνέχισε να κατοικείται έως την πρόσφατη Ύστερη Οθωμανική Περίοδο.

Η πόλη της Φανοτής περιβάλλεται από ισχυρές οχυρώσεις με ισόδομο σύστημα δύο επάλληλων περιβόλων, η ενισχυμένη αυτή οχύρωση προέκυψε από την ανάγκη κάλυψης στην βόρεια πλευρά που δεν έχει άλλη φυσική προστασία. Ένας κατασκευασμένος βραχίονας που εκτίνονταν ως τον ποταμό Θύαμη εξασφάλιζε την μετάβαση προς τον ποταμό και λειτουργούσε όπως οι σημερινοί λιμενοβραχίονες για την πρόσβαση στα νερά του ποταμού.

Από την θέση του οικισμού επιτηρείται όλη η πεδιάδα που εκτίνεται ανατολικά και η απόσταση από την πόλη των Γιτάνων είναι, πλωτά στα 18χλμ ενώ ακολουθώντας τις εδαφικές διαδρομές στην βόρεια όχθη του ποταμού στα 15χλμ, μπορεί όμως μέσω του οικισμού Παραποτάμου που κατασκευάστηκε και η Π.Ε.Ο. Ηγουμενίτσας Ιωαννίνων να μειωθεί στα 10χλμ, με την διέλευση όμως δύο φορές του ποταμού.



Εικόνα 5. Αρχαία Φανοτή και ο ποταμός Θύαμης (πηγή Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας).

2.2 Πόλεις Μη Ανεσκαμμένες

Η ευρύτερη περιοχή του ποταμού Θύαμη ήταν μια περιοχή με πλούσιο φυσικό περιβάλλον, η γεωγραφική θέση και η μορφολογία παρέχουν μεγάλες δυνατότητες παρουσίας και ανάπτυξης ανθρώπινων πολιτισμών. Στην περιοχή αναπτύχθηκαν σημαντικές πόλεις και χώρες που συνόρευαν και εξαρτιόνταν από τον ποταμό. Η Θεσπρωτία ως χώρα, νότια του ποταμού και η Κεστρίνη χώρα στο βόρειο τμήμα του ποταμού. Προς τα εσωτερικά της ενδοχώρας η Βόλουρος κλπ. Κυριότερη χώρα και χώρος προς την ενδοχώρα ήταν η Δωδώνη ανατολικά της περιοχής του Δέλτα, χωρίς όμως να έχει άμεση επαφή με τα νερά του ποταμού. Στην ευρύτερη περιοχή του ποταμού υφίστανται συνθήκες για την δημιουργία πόλεων. Έχουμε αρκετά καλές πεδιάδες πλούσιες σε νερά και το κλίμα επιτρέπει την έντονη βλάστηση, η οποία από μόνη της μπορεί να εκθρέψει μεγάλο αριθμό μεγάλων ζώων όπως τα βοοειδή. Οι περιοχές των βουνών είναι και αυτές πλούσιες σε νερά και η βλάστηση όπως και η δενδροκάλυψη αναγεννάται γρήγορα επιτρέποντας και εκεί κυρίως την εντατική κτηνοτροφία.

2.2.1 Κεστρίνη

Η Κεστρίνη αρχικά αποτελούσε ανεξάρτητο τμήμα της Ηπείρου, ήταν στην βόρεια περιοχή του ποταμού Θύαμη, μια πλούσια περιοχή. Κατά τον Θουκυδίδη ο ποταμός Θύαμις χωρίζει την Κεστρίνη από την Θεσπρωτία (ΓΙΑΓΚΑΣ 1954). Ως χώρα αυθύπαρκτη περικλείονταν από το Ιόνιο πέλαγος, την κοίτη του ποταμού Θύαμη, βόρεια το όρος Μουργκάνα και κλείνει στα όρια του ποταμού Σιμόνετος (Μπίστριτσα) στην πόλη του Ογχησμού (σημερινή Άγιοι Σαράντα). Πολιτικά βρισκόταν υπό την εξουσία τότε των Θεσπρωτών, τότε των Μολοσσών και τότε των Χαόνων.

Η κυριότερη πόλη από την οποία παίρνει και το όνομά της η χώρα, είναι η Κεστρίνη, στις έφορες πεδιάδες της εκτρέφονταν οι περίφημοι Κεστρίνιοι Βόες. Η πόλη βρίσκεται πιθανά κοντά στην σημερινή κωμόπολη της Κονίσπολης αρκετά κοντά στην πόλη των Γιτάνων.

2.2.2 Τροία

Η πόλη Τροία (στην Κεστρίνη της Χαονίας) χτίσθηκε από τους διασωθέντες του Τρωικού πολέμου, οι οποίοι μετά από περιπλανήσεις βρέθηκαν στις εύφορες παραθαλάσσιες πεδιάδες της Θεσπρωτίας και της Χαονίας. Κατά τους Λατίνους για τη δημιουργία του δικού τους εθνολογικού αφηγήματος (όμοια με αυτά που επικράτησαν στην Ευρώπη κατά τον 18^ο αιώνα) ο Έλενος, γιος του Πριάμου με την γυναίκα του Ανδρομάχη κατέβαλε

προσπάθεια ανασύστασης του Τρωικού κράτους, ιδρύοντας στην περιοχή με τα υπολείμματα των Τρώων μια μικρή Τροία στην περιοχή κυριαρχίας της Χαονίας.

2.2.3 Ίλιον

Η οχυρή πόλη Ίλιον είναι σήμερα χωρίς πληροφορίες, εκτός του ότι ήταν κοντά στις εκβολές του ποταμού Θύαμη. Αρκετοί πίστευαν (μεταξύ αυτών και ο Μητροπολίτης Αθηναγόρας) (ΓΙΑΓΚΑΣ 1954) ότι η αρχαία πόλη Ίλιον είναι η σημερινή πόλη Φιλιάται, η οποία, αν μπορεί να μεταφέρει την ιστορία στο όνομά της, τότε έχει εντός της το όνομα Ιλιάται.

2.3 Αναφορές Αρχαιολογικών Χώρων

Στην περιοχή του ποταμού Θύαμη έχουν εντοπιστεί αρκετοί αρχαιολογικοί χώροι οι οποίοι δημιουργήθηκαν είτε ως προμαχώνες είτε ως οικισμοί.

Ο Πύργος Ραγίου (εικ. 6) σε πλωτή απόσταση 13 χλμ κοντά στις παλιές εκβολές, σε ευθεία 6,5χλμ από την πόλη των Γιτάνων. Ο πύργος έχει κατ'εξοχήν στρατιωτικό χαρακτήρα, επιβλέπει την είσοδο στην εκβολή του ποταμού και όλο το Δέλτα. Οχυρώνεται τον 5^ο π.Χ. αιώνα με ισχυρή οχύρωση και με μεγάλη δεξαμενή συλλογής ύδατος 600 κ.μ..

Οικισμός στην χερσόνησο Λυγιάς (εικ. 7) σε απόσταση 9 χλμ σε ευθεία από τα Γίτανα επάνω στις παλιές εκβολές του ποταμού, πιθανότατα ήταν αποικία των Κερκυραίων και τμήμα της Κερκυραϊκής Περαίας (KANTA 2008).

Μικροί οικισμοί και οχυρωμένοι χώροι είναι, η Μαστιλίτσα (εικ. 8) κοντά στις σύγχρονες εκβολές του ποταμού σε απόσταση 6,5 χλμ σε ευθεία από τα Γίτανα με εποπτεία το Ιόνιο και το Δέλτα. Ανάντη στην ροή του ποταμού έχουν εντοπιστεί οι θέσεις της Ραβενής 36χλμ, Βροσύνα, Οσδίνια 30χλμ, Σκάλα Ζωριάνου, με τις αποστάσεις μετρημένες επί της διαδρομής του ποταμού. Σημαντικοί χώροι έχουν ανακαλυφθεί στον Λια και στο Κεφαλοχώρι, 25 χλμ σε ευθεία από την Γιτάνη, Γαρδίκι Φιλιατών (Βουλορός) 22 χλμ σε ευθεία από την Γιτάνη, χώροι που εξαρτώνται από τον ποταμό κοντά στις πηγές της Λαγκάβιστας παραπόταμου του Θύαμη, Πολυνέρι σε απόσταση 20χλμ σε ευθεία Νότια της πόλης των Γιτάνων.

Μικρές πόλεις οι οποίες δεν είναι γνωστές στην Θεσπρωτία και υπάρχουν αναφορές είναι, τα Αιγίλιπα, Κροκυλία, Άσσοι. Πιθανά η πόλη Ευρυμεναί να βρισκόταν στην σημερινή Ραβενή, στο Γηρομέρι δεν έχει ταυτοποιηθεί σε ποια πόλη ανήκουν τα ερείπια των πελασγικών τοιχών που έχουν ανακαλυφθεί.

Η αναφορά πως οι Ρωμαίοι του Αιμίλιου Παύλου προεβήκαν στην καταστροφή 70 ηπειρωτικών πόλεων, μας δίνει την εικόνα της κατοίκησης που πρέπει να αποκαλυφθεί σε αυτή την περιοχή (ΓΙΑΓΚΑ 1954).



Εικόνα 6. Πύργος Ραγίου (πηγή Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας).



Εικόνα 7. Οχύρωση Λυγιάς (πηγή Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας).



Εικόνα 8. Μαστιλίτσα (πηγή Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας).

3. Διεθνές και Ελληνικό Πλαίσιο Αναφοράς Παρυδάτιων Αρχαιολογικών Χώρων

Η διαχειριστική πρόταση αρχαιολογικών χώρων εξαρτημένων με το υδάτινο στοιχείο και επικεντρωμένη στους παραποτάμιους πολιτισμούς, αποτελεί μια διεθνή, σύγχρονη και οργανωμένη πολιτιστική διαχείριση. Από τις διεθνείς περιπτώσεις εξετάστηκαν αυτές που προσομοιάζουν υπό κλίμακα με την περίπτωση του παραποτάμιου πολιτισμού της περιοχής του ποταμού Θύαμη.

3.1 Περιοχή της Λούξορ

Το παράδειγμα του Νείλου είναι κλασικό και ιδιαίτερα διδακτικό, η ανάδειξη της πλωτής διαδρομής αποτελεί τον βασικό κορμό της πολιτισμικής-αρχαιολογικής και τουριστικής εμπειρίας. Το παραποτάμιο περιβάλλον προσφέρει στους επισκέπτες παράλληλα με την αρχαιολογική περιήγηση, την εκπληκτική θέα στον Νείλο (Μουσείο Λούξορ 2025). Στην περιοχή της Λούξορ, η ποτάμια ναυσιπλοΐα με παραδοσιακά πλοιάρια (εικ. 9) είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα μέσο μεταφοράς, αποτελεί μια βιωματική εμπειρία ενώνοντας τα μεγάλα μνημεία και αναδεικνύοντας την σημασία του ποταμού για την δημιουργία του αρχαίου αυτού πολιτισμού. Οι αργές και αειφόρες ποτάμιες διαδρομές δίνουν στον επισκέπτη τον ποιοτικό χρόνο, για την απόκτηση της εικόνας και της σημασία του ποταμού και των αρχαιολογικών χώρων στην δημιουργία και την ανάπτυξη των πολιτισμών.



Εικόνα 9. Παραδοσιακή ναυσιπλοΐα περιοχής Λούξορ. Πηγή Μουσείο Λούξορ (2025).

3.2 Περιοχή Ποταμού Δούναβη

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο έργα όπως η μελέτη «Ρωμαϊκή Κληρονομιά κατά μήκος του ποταμού Δούναβη» η οποία στοχεύει στην δημιουργία μιας πολιτιστικής διαδρομής για την ανάδειξη της Ρωμαϊκής Ιστορίας. Το πρόγραμμα «Roman Legacy» έχει ως στόχο την ανάπτυξη αλληλένδετων αποτελεσμάτων για την μετατροπή της ρωμαϊκής κληρονομιάς σε μια συνεκτική, προσβάσιμη και ελκυστική εμπειρία σε όλη την παραδουνάβια περιοχή. Η προσέγγιση στην περίπτωση του Δούναβη γίνεται μέσα από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα INTERREG. Το πρόγραμμα έχει ως στόχο την αναβίωση των ισχυρών διακρατικών δικτύων του παρελθόντος (University of Architecture and Urbanism – Bucharest) μέσω της συλλογής και της ανάλυσης δεδομένων πολιτιστικής κληρονομιάς, συνεργαζόμενοι με εξειδικευμένους ειδικούς στον ψηφιακό τομέα, για την μετατροπή του Ρωμαϊκού παρελθόντος σε μια σύγχρονη και διασυνδεδεμένη πολιτισμική εμπειρία. Αποκαλύπτει την κοινή κληρονομιά των παραδουνάβιων περιοχών και προωθεί τον βιώσιμο πολιτισμικό τουρισμό (εικ. 10). Το έργο χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα της περιοχής του Δούναβη και συγχρηματοδοτείται κατά 80% από την Ευρωπαϊκή Ένωση.



Εικόνα 10. Εικόνα προώθησης του προγράμματος «Roman Legacy» πηγή Interreg Danube Region

3.3 Περιοχή Δισπηλιού

Στον ελλαδικό χώρο μια ενδιαφέρουσα, αν όχι η μοναδική περίπτωση διαχείρισης και ανάδειξης παρυδάτιου αρχαιολογικού χώρου, είναι το Ανοικτό Μουσείο Δισπηλιού. Στόχος του έργου είναι η αναπαράσταση μιας βιωματικής εικόνας του Νεολιθικού λιμναίου Οικισμού (εικ. 11) με την χρήση της Νεολιθικής τεχνολογίας και κατασκευών. Για την πληρέστερη σύνθεση και την σύνδεση των ευρημάτων με την σημασία της λίμνης στην δημιουργία και την διατήρηση του Νεολιθικού Πολιτισμού της περιοχής (Μουσείο Δισπηλιού). Το έργο χρηματοδοτήθηκε στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού προγράμματος Leader και δίνει στους επισκέπτες την άμεση αντίληψη των ευρημάτων σε σύνδεση με το υδάτινο στοιχείο της λίμνης.



Εικόνα 11. Αναπαράσταση Λιμναίου Νεολιθικού Οικισμού. Πηγή Ανοικτό Μουσείο Δισπηλιού

4. Μεθοδολογία Προσέγγισης Γεωγραφικής Τεκμηρίωσης και Πρόταση Σύνδεσης - Ανάδειξης.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε για τη γεωγραφική τεκμηρίωση αρχαιολογικών χώρων (πιθανή ύπαρξη και υπολογισμός θέσης αυτών) καθώς και την πρόταση Σύνδεσης και Ανάδειξης υφιστάμενων και νέων θέσεων αρχαιολογικών χώρων στην περιοχή της Θεσπρωτίας, βασίζεται στα δεδομένα εισαγωγής των επιμέρους στοιχείων καθώς και στα πιθανά αποτελέσματα που προκύπτουν μετά τη διαχείριση των στοιχείων αυτών σε σχέση με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής, μέσα από τη χρήση των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών. Η συνολική διάρθρωση της παρούσας εργασίας παρουσιάζεται μέσα από ένα διάγραμμα ροής (Διάγραμμα 1) στο οποίο προσδιορίζονται οι ανάγκες στην συλλογή των δεδομένων και καθορίζονται τα απαιτούμενα εργαλεία για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων.

4.1 Δεδομένα Εισόδου

Τα απαραίτητα για την εργασία δεδομένα εισαγωγής διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες:

Αρχαιολογικά δεδομένα. Γεωγραφικά εντοπισμένοι αρχαιολογικοί χώροι, έχοντας ως επιπλέον στοιχεία πληροφορίας:

- την θέση τους σε σχέση με τον ποταμό,
- τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά τους,
- τις εμπορικές τους δυνατότητες.

Οι βιβλιογραφικές αναφορές μελετήθηκαν για να προσδιοριστεί η φύση των ερωτημάτων στα οποία θα κληθεί το Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών να απαντήσει. Οι αναφορές αυτές δίνουν πληροφορίες σχετικά με τους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονταν στην περιοχή επιρροής του ποταμού Θύαμη και κατευθύνουν την αναζήτηση των πιθανών νέων θέσεων αρχαιολογικών χώρων.

Χαρτογραφικά δεδομένα. Γίνεται η χρήση Βασικών Χαρτογραφικών Εργαλείων που παρέχουν ταυτόχρονα γεωγραφική πληροφορία και επιπλέον πληροφορίες χρήσης, κατάστασης και εδάφους. Τα δεδομένα αυτά κατηγοριοποιούνται ως εξής:

- Χαρτογραφικά υπόβαθρα που περιέχουν πληροφορίες για το υψομετρικό ανάγλυφο του εδάφους,
- Χαρτογράφηση των συγκοινωνιακών δικτύων,
- Χαρτογράφηση του υδρογραφικού δικτύου,
- Χαρτογράφηση της επιφανειακής χρήσης του εδάφους,
- Γεωλογικοί χάρτες
- Δεδομένα από το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο.

Τα δεδομένα αυτά επανασχεδιάστηκαν και προσαρμόστηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των ζητούμενων αναλύσεων και να αναδείξουν τα χαρακτηριστικά των αρχαιολογικών χώρων.

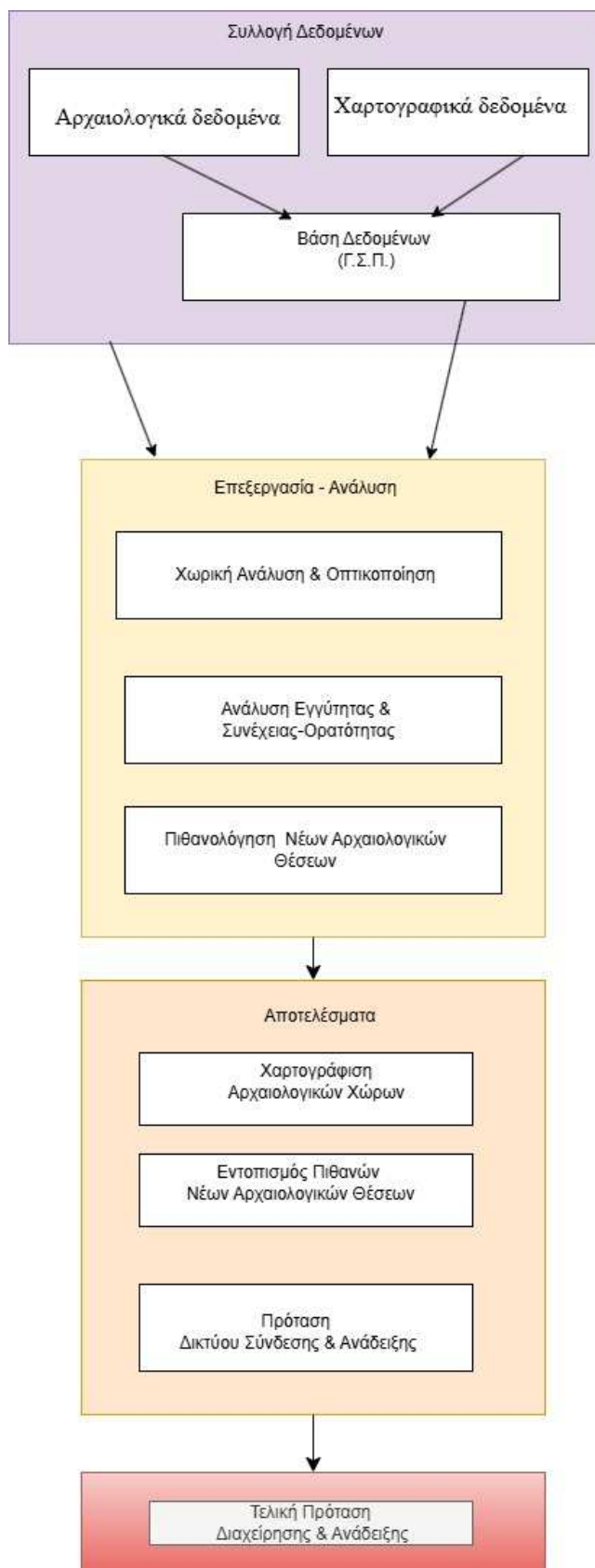
4.2 Αποτελέσματα – Θεματικοί Χάρτες

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν μετά την ανάλυση των δεδομένων και μετά τη χρήση των χαρτογραφικών εργαλείων, στην παρούσα εργασία είναι τα εξής:

- Η πιθανή ύπαρξη και θέση νέων αρχαιολογικών χώρων.
- Η πρόταση ολοκληρωμένης κυκλοφοριακής σύνδεσης με βάση τους υφιστάμενους και τους πιθανούς αρχαιολογικούς χώρους.
- Ο προσδιορισμός απαιτούμενων νέων τεχνικών έργων και οι χρήσεις γης για την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου επιρροής του ποταμού Θύαμη.
- Η ανάδειξη της σημασίας του ποταμού στον αρχαίο πολιτισμό της περιοχής.

Στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 1) παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε στην παρούσα εργασία.

4.3 Διάγραμμα Ροής



Διάγραμμα 1. Διάγραμμα ροής μεθοδολογίας γεωγραφικής τεκμηρίωσης

5. Γεωγραφική Κατανομή Πολιτισμού Θύαμη ποταμού

Οι αρχαιολογικοί χώροι του ποταμού Θύαμη χαρτογραφήθηκαν με την χρήση του λογισμικού QGIS. Γεωγραφικά δεδομένα λήφθηκαν από το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο, τους ορθοφωτοχάρτες σύγχρονους και ιστορικούς της ΕΚΧΑ, τις απεικονίσεις του Google Maps, τους χάρτες 1/5000 και 1/50 000 της ΓΥΣ ενώ για τις προτάσεις λήφθηκαν υπόψη και οι χάρτες διανομής του Υπουργείου Γεωργίας. Αυτά τα δεδομένα συσχετίστηκαν με τα υδρολογικά δεδομένα, το Ψηφιακό Μοντέλο Εδάφους της ευρύτερης περιοχής του ποταμού και τις μεταβολές που έχουν αναλυθεί για την εξέλιξη του Δέλτα του Ποταμού Θύαμη.

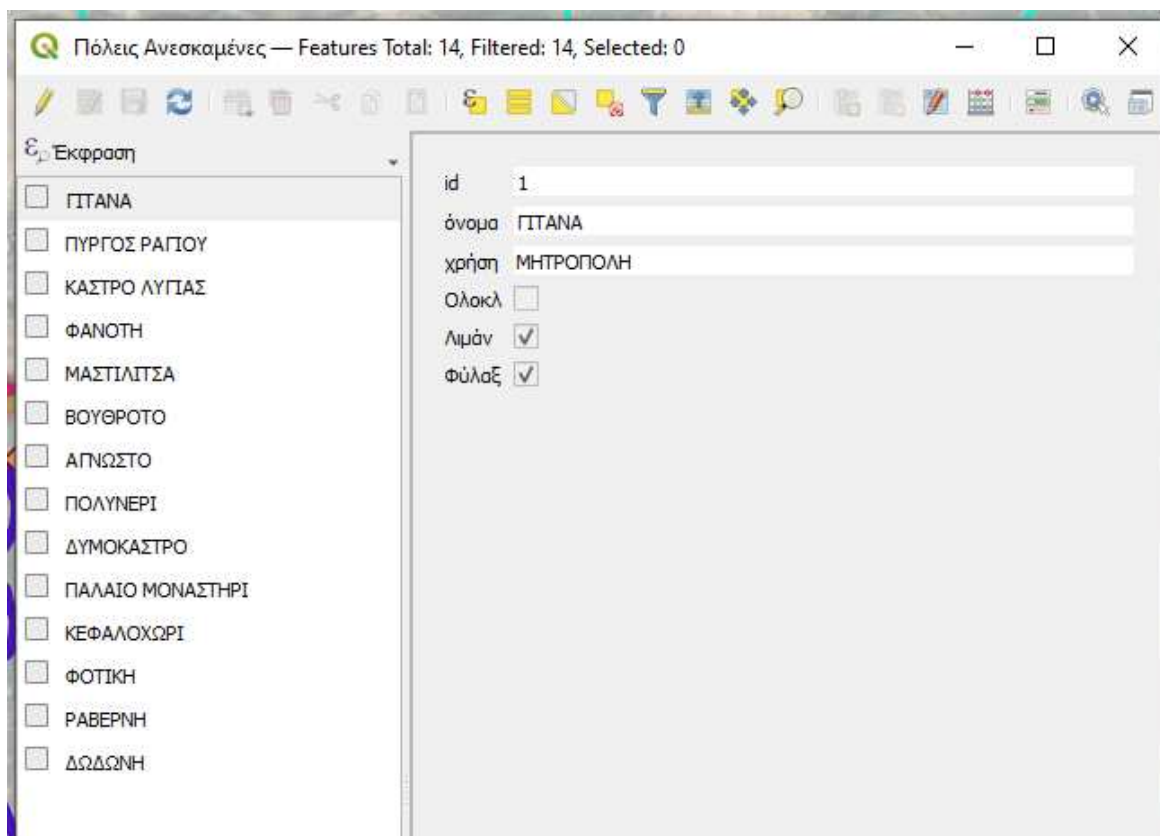
5.1 Εντοπισμένοι αρχαιολογικοί χώροι Θύαμη ποταμού

Για τη μελέτη η πόλη των Γιτάνων λήφθηκε ως κέντρο βάρους. Τα Γίτανα αποτελούν τον σημαντικότερο αρχαιολογικό χώρο του Θύαμη ποταμού. Ως πόλη λιμάνι αποτελούσε στην αρχαιότητα την πόλη κόμβο στην οποία απευθύνονταν τα εμπορικά και πολιτισμικά δρομολόγια. Αποτελούσε το σημείο που προστάτευαν και ειδοποιούσαν οι πύργοι προμαχώνες-φρυγίες. Οι θέσεις των ανακαλυμμένων αρχαιολογικών χώρων θα αναλυθούν ως προς τις αποστάσεις, τις ορατότητες, της δυνατότητας μεταφοράς εμπορευμάτων και της φυσικής οχύρωσης.

5.1.1 Εισαγωγή Στοιχείων στο Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών

Η καταχώριση των αρχαιολογικών χώρων στο Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών (ΓΠΣ) έγινε με στοιχεία που ελήφθησαν από το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο, τις αναφορές των αρχαιολογικών χώρων του Μουσείου Ηγουμενίτσας σε συνδυασμό με τα χαρτογραφικά υπόβαθρα της ΓΥΣ, της Google, της Κτηματολόγιο Α.Ε. και της δ/νσης Γεωργίας. Όλα τα παραπάνω ελήφθησαν υπ όψιν, μελετήθηκαν και στην συνέχεια έγινε εισαγωγή σχεδιαστικά στο QGIS με σημειακά διανυσματικά στοιχεία (εικ. 12). Πλέον των σημειακών γεωγραφικών καταχωρίσεων έγινε καταχώριση των στοιχείων που αφορούν και αναδεικνύουν τις περιπτώσεις της εργασίας.

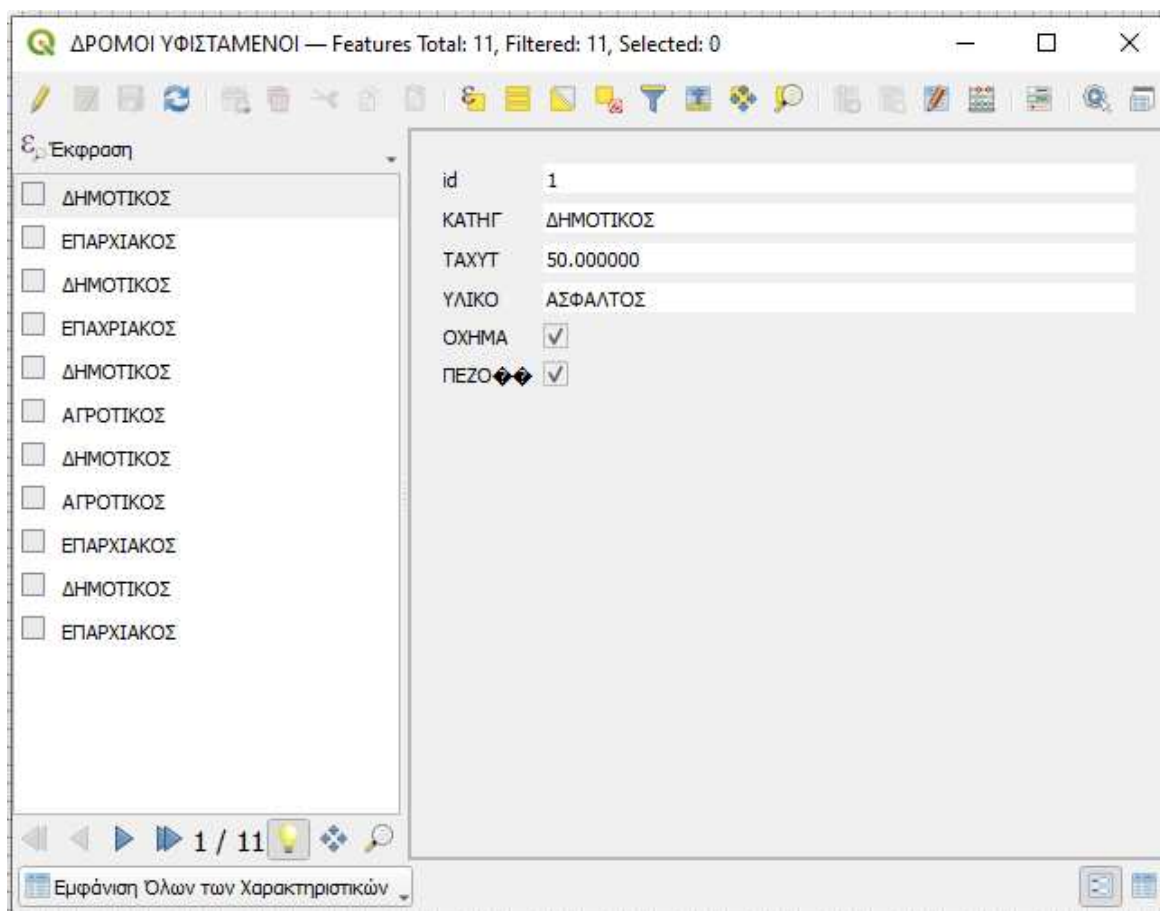
Η εισαγωγή στοιχείων λαμβάνει υπ όψιν, τις πληροφορίες των παραπάνω αρχείων, το όνομα, την γεωγραφική θέση, το υψόμετρο, την πρόσβαση στον ποταμό Θύαμη, την απόσταση από την πόλη των Γιτάνων, την απόσταση από τις εκβολές του Δέλτα και τέλος τις ορατότητες με την αλληλουχία τους.



Εικόνα 12. Εισαγωγή στοιχείων Αρχαιολογικών χώρων

Στόχος αυτής της επεξεργασίας είναι η ανάλυση της επιλογής γεωγραφικών θέσεων των ανακαλυμμένων αρχαιολογικών χώρων με στόχο την εύρεση πιθανών νέων αρχαιολογικών θέσεων.

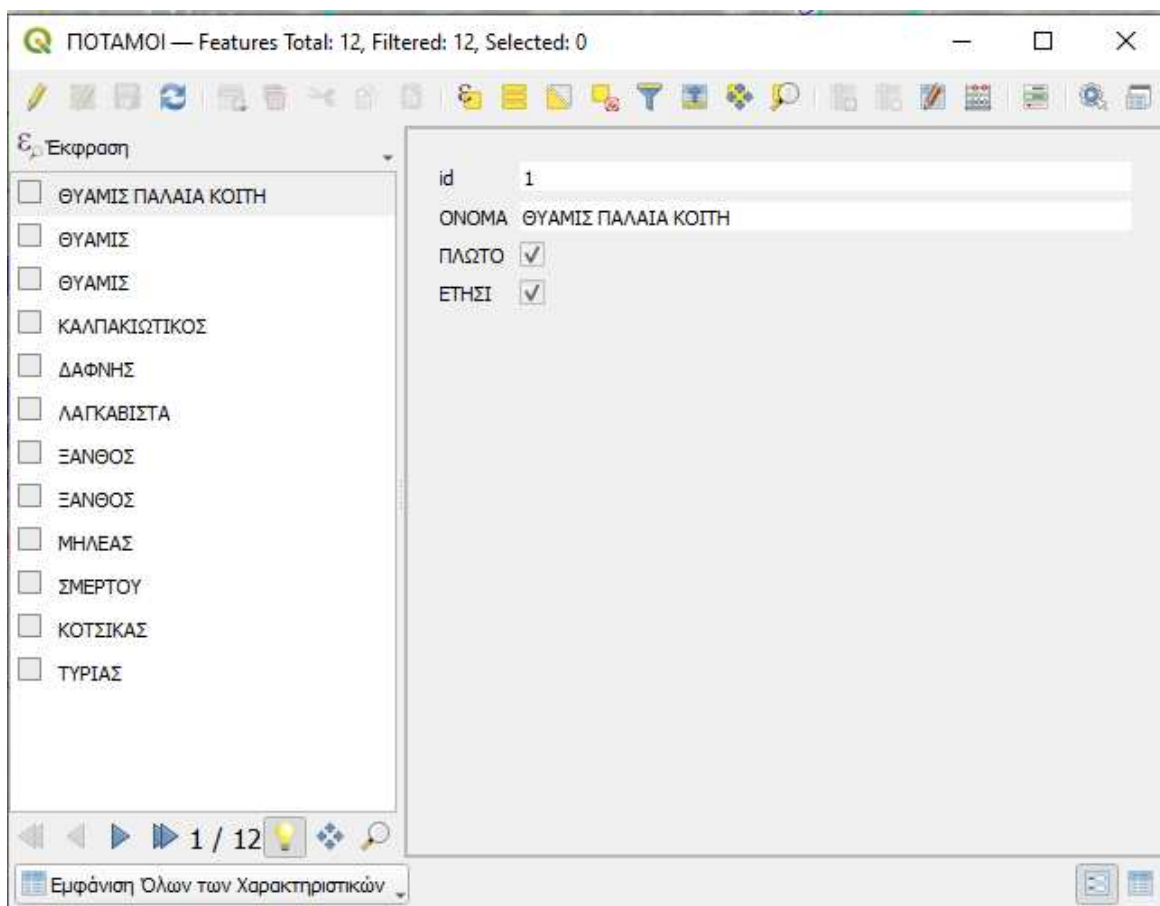
Στο ΓΣΠ έγινε εισαγωγή, κατηγοριοποίηση και πρόταση κυκλοφοριακής σύνδεσης των αρχαιολογικών χώρων (εικ. 13). Η καταχώριση έχει στόχο την βελτίωση της προσβασιμότητας και την αύξηση της επισκεψιμότητας που θα έχει ως επακόλουθο την αύξηση των εσόδων στους αρχαιολογικούς χώρους. Η εισαγωγή των στοιχείων έγινε σχεδιαστικά με γραμμικά διανυσματικά στοιχεία και καταχωρήθηκαν τα στοιχεία της ταχύτητας, το υλικό του οδοστρώματος και η διοικητική κατηγοριοποίηση.



Εικόνα 13. Εισαγωγή στοιχείων Δρόμων Σύνδεσης

Οι κύριες καταχωρίσεις αφορούν τους αρχαιολογικούς χώρους που έχουν ανακαλυφθεί πλησίον του ποταμού Θύαμις, από τις παλιές εκβολές που αφορούν κυρίως στρατιωτικές εγκαταστάσεις και χώρους παρατηρητήρια, μέχρι την είσοδο του Δέλτα που κοντά εγκαταστάθηκε η μητρόπολη των Γιτάνων και στην συνέχεια στην ενδοχώρα η τελευταία πόλη με ποτάμιο λιμάνι, η Φανοτή.

Με την ψηφιοποίηση των παραποτάμων του ποταμού Θύαμις και των ποταμών που ρέουν παράλληλα του ποταμού προς το Ιόνιο πέλαγος, γίνεται η καταχώριση όσων στοιχείων θα μπορέσουν να βοηθήσουν στην ανάλυση της επιλογής θέσεων κατοίκησης και αρχαιολογικών χώρων. Η σχεδίαση των ποταμών και των παραποτάμων (εικ. 14) έγινε με γραμμικά διανυσματικά στοιχεία με δεδομένα το όνομα, την δυνατότητα πλεύσης και την διάρκεια της ροής.



Εικόνα 14. Εισαγωγή στοιχείων ποταμών και παραποτάμων

Η επιλογή των ποταμών και παραποτάμων γίνεται γιατί κατά το παρελθόν αποτελούσαν πηγή ύδρευσης των ζώων και των ανθρώπων στις διαδρομές τους. Στο ανάγλυφο της Ηπείρου αποτελούσαν και αποτελούν, οι χαράδρες των ποταμών, σχεδόν αποκλειστικά τις μόνες δυνατές οδεύσεις τις οποίες μπορούν να ακολουθήσουν οι εκάστοτε δρόμοι. (παράρτημα χάρτης 1)

5.1.2 Συμπεράσματα Εντοπισμένων Αρχαιολογικών Χώρων

Από τον γεωγραφικό προσδιορισμό των αρχαιολογικών χώρων που έχουν εντοπιστεί, στην περιοχή επιρροής του ποταμού Θύαμη, εξάγονται ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Παρατηρούμε ότι οι οικισμοί και τα οχυρά που εντοπίζονται στην βόρεια όχθη του ποταμού, είναι κοντά στους ποταμούς, έχουν άμεση σχέση και εξάρτηση από αυτούς. Συνδέονται μέσω των διαδρομών των ποταμών είτε στην ίδρυσή τους είναι σε επαφή με αυτούς. Ακολουθούν «συνευθειακές» με τους ποταμούς τοποθεσίες και εντοπίζονται ανά 10χλμ περίπου.

Οι τέσσερις αρχαιολογικοί χώροι, της Μαστιλίτσας, των Γιτάνων της Φανοτής και της Φωτικής είναι σχεδόν στην ίδια ευθεία, με τους τρεις πρώτους να είναι πολύ κοντά στον ποταμό Θύαμη. Αυτοί οι οικισμοί αποτελούν σημεία στους δρόμους, που κατευθύνονται από τα δυτικά παράλια προς τα ανατολικά στην ενδοχώρα και φαίνονται να έχουν κοινό προορισμό το Μαντείο της Δωδώνης.

Οι αρχαιολογικοί χώροι έχουν στα βόρεια του ποταμού δύο κατά μήκος διαδρομές, με τους αρχαιολογικούς χώρους να αποτελούν στάσεις κατά μήκος των διαδρομών αυτών.

Η πρώτη διαδρομή είναι αυτή του ποταμού Θύαμη με κυριότερη πόλη, αυτή των Γιτάνων και η δεύτερη είναι αυτή του ποταμού Ξάνθου με κυριότερο αρχαιολογικό χώρο αυτόν του Βουθρωτού. Οι δύο αυτές διαδρομές συγκλίνουν στην οχυρή θέση της Ραβενής και από εκεί ο ποταμός Τύριας είναι η προσητότερη διαδρομή προς το Μαντείο της Δωδώνης.

Την ίδια πορεία αλλά χωρίς την ακολουθία παραποτάμιων δρόμων φαίνεται να δημιουργούν και οι αρχαιολογικοί χώροι από τον Νότο προς την Δωδώνη, Δημόκαστρο, Πολυνέρι, Φωτική και από εκεί μπορεί μέσω διαδρομών να οδεύουν προς την Δωδώνη.

Οι δύο γεωγραφικοί χώροι κατανομής των πόλεων, νότια της όχθης του ποταμού Θύαμη και βόρεια παρουσιάζουν διαφορά στην χωροθέτησή τους (εικ. 15).

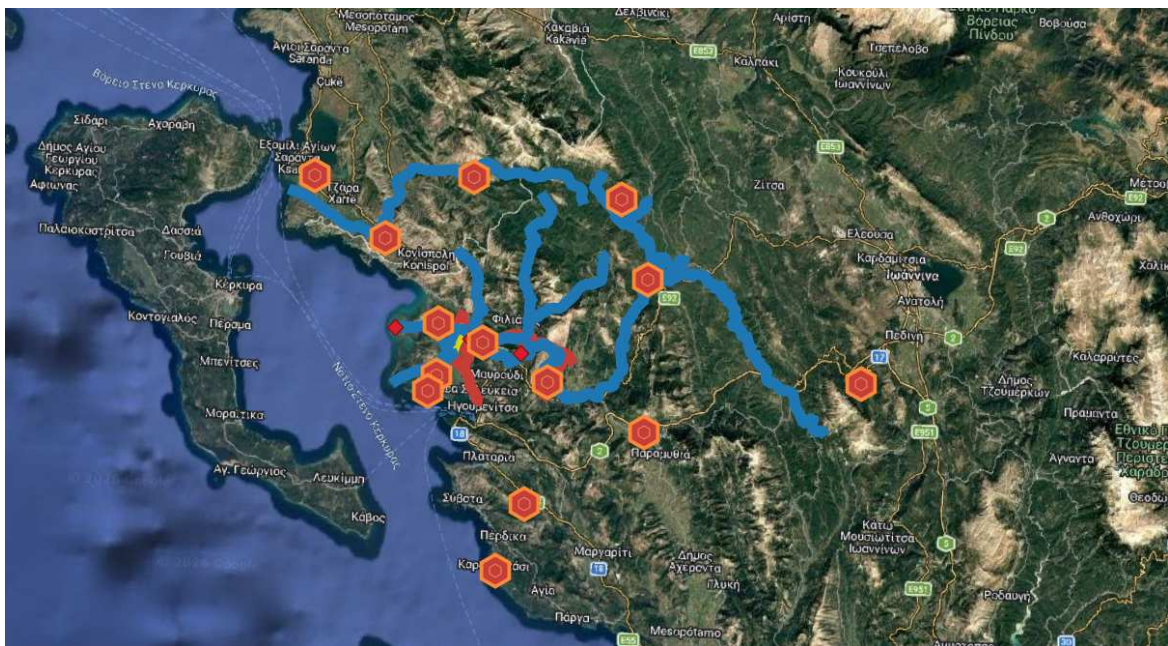
Οι πόλεις νότια του ποταμού φαίνεται να έχουν χωροθετηθεί παλαιότερα και δεν ακολουθούν κάποια σχεδιασμένη κατανομή παρά μόνο την δεσπόζουσα θέση τους στον χώρο και την ύπαρξη επικοινωνίας μεταξύ τους, χωρίς μεγάλες δυνατότητες εμπορικών διαδρομών πέραν του λιμένα του Δημοκάστρου.

Οι πόλεις στα βόρεια της όχθης του ποταμού σχεδιάστηκαν χωροταξικά (πέραν από την μελετημένη ρυμοτομία εσωτερικά τους) ώστε να εξασφαλίζουν απεριόριστη και φθηνή

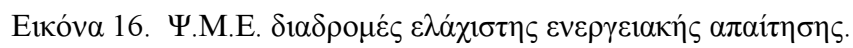
εμπορική διαδρομή, εκμεταλλευόμενες την απεριόριστη και δωρεάν εμπορική μεταφορική δύναμη του ποταμού Θύαμη σε όσο τμήμα είναι δυνατόν να πλέουν στα ασφαλή του νερά.

Οι υπόλοιποι αρχαιολογικοί χώροι βρίσκονται σε εξάρτηση με τους ποταμούς Καλπακιώτικο και Ξάνθο, οι οποίοι δεν έχουν την δυνατότητα πλεύσης, δίνουν όμως απεριόριστη ύδρευση στα караβάνια μεταφοράς εμπορικών αγαθών και καλύπτουν τις ανάγκες των μεταφορών ζωντανών ζώων, κυρίως βοοειδών τα οποία αφθονούσαν στην περιοχή.

Έχουν δε, οι διαδρομές στις οποίες εντοπίζονται οι πόλεις, από την φύση των κοιλάδων των ποταμών, αυτό που σήμερα θα αποκαλούσαμε διαδρομές ελάχιστης ενεργειακής απαίτησης (εικ. 16), μιας και το νερό επιλέγει και διαμορφώνει από μόνο του την συντομότερη και ηπιότερη διαδρομή.



Εικόνα 15. Χάρτης γεωγραφικής κατανομής αρχαιολογικών χώρων.



Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σύγκριση των γεωγραφικά εντοπισμένων πόλεων με τις αναφορές της Χάρτας του Ρήγα για την περιοχή (εικ. 17). Στην Χάρτα, πόλεις και ποταμοί αναγράφονται αλλά παρατηρούμε, την γραφική ένωση των ποταμών Αχέροντα και Καλαμά καθώς και του Θύαμη με τον Ξάνθο-Παύλα ποταμό. Προφανώς οι αναφορές τότε θα ήταν αλληλεπικαλυπτόμενες από τις ιστορικές συγκυρίες που καθιστούσαν την περιοχή ενιαία λειτουργικά και διοικητικά. Επίσης, προκύπτει ότι οι δρόμοι που απεικονίζονται, θα μπορούσαν να ταυτιστούν με τις διαδρομές που προκύπτουν από τις ποτάμιες και παραποτάμιες διαδρομές που προκύπτουν από την γεωαναφορά των εντοπισμένων αρχαιολογικών χώρων.

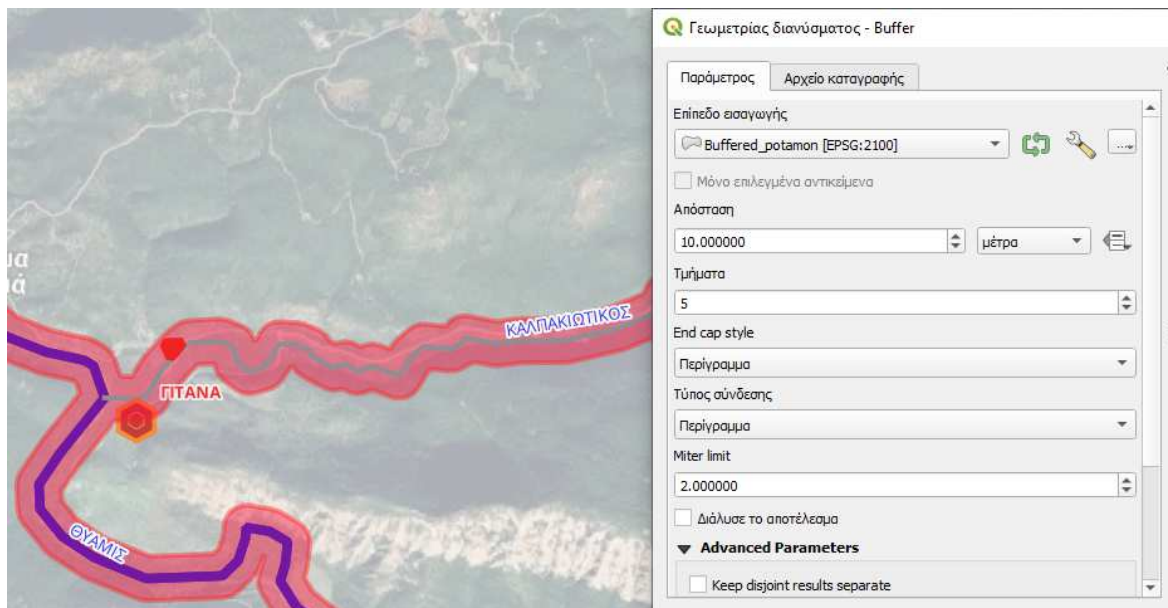


Εικόνα 17. Χάρτα του Ρήγα, 1797 - Rigas Charta of Greece, 1797 (Βουλή των Ελλήνων).

5.2 Πιθανολόγηση ύπαρξης μη εντοπισμένων αρχαιολογικών χώρων Θύαμη ποταμού

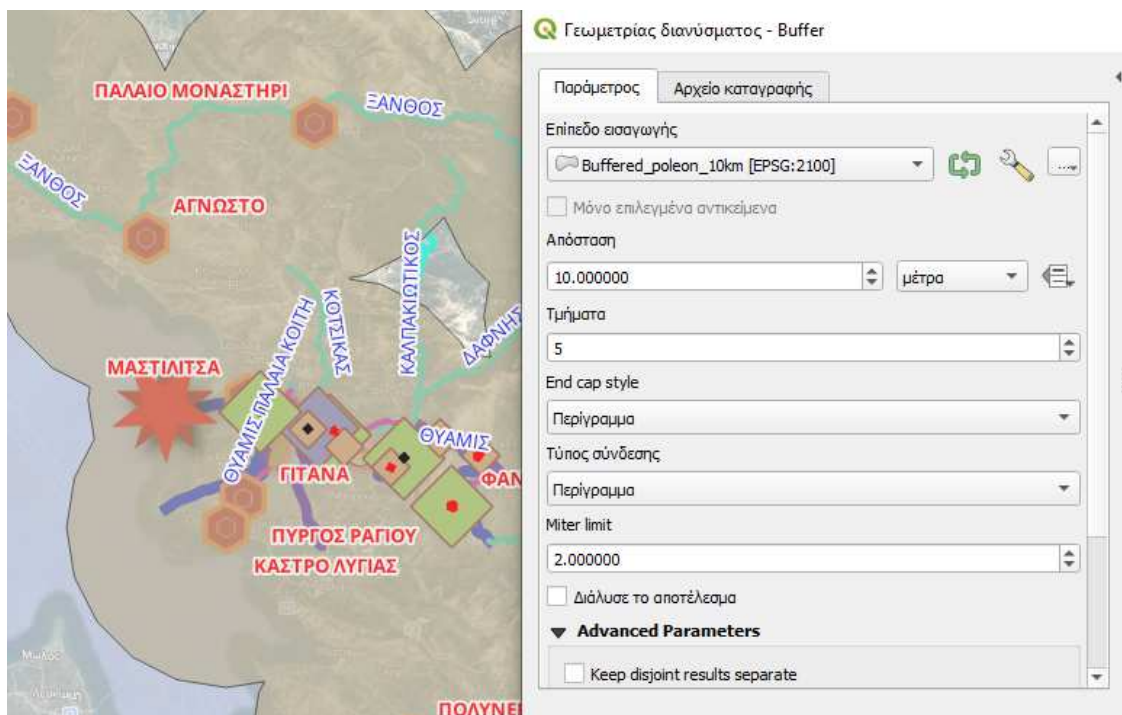
Από τη γεωγραφική χωροθέτηση των αρχαιολογικών χώρων, κυρίως βόρεια του ποταμού Θύαμη, εντοπίστηκε η ακολουθία αρχαιολογικών χώρων κοντά στην ροή των ποταμών. Η απόσταση των αρχαιολογικών χώρων εντοπίζονται ανά 10χλμ περίπου στις περιοχές που δεν είναι πλωτές και 6 χλμ. στις πλωτές περιοχές. Όλοι οι αρχαιολογικοί χώροι είναι σε απόσταση μικρότερη των 200μ από τον ποταμό, για την εξασφάλιση της αναγκαίας ποσότητας νερού για την ύδρευση των караβανιών στις μη πλωτές περιοχές, ενώ στις πλωτές έως την Φανοτή η εγγύτητα με τον ποταμό είναι για την κατασκευή λιμένων και τη φύλαξη των εμπορικών προϊόντων.

Η αναζήτηση πιθανών άγνωστων θέσεων αρχαιολογικών χώρων έγινε με την δημιουργία ειδικών ερωτήσεων στο ΓΣΠ για τον καθορισμό ζωνών 200μ από την κοίτη των ποταμών (εικ. 18) και 10χλμ από τις γνωστές θέσεις (εικ. 19) για τις μη πλωτές περιοχές και 6χλμ για τις πλωτές.



Εικόνα 18. Δημιουργία διανύσματος επιβεβαίωσης απόστασης ποταμών

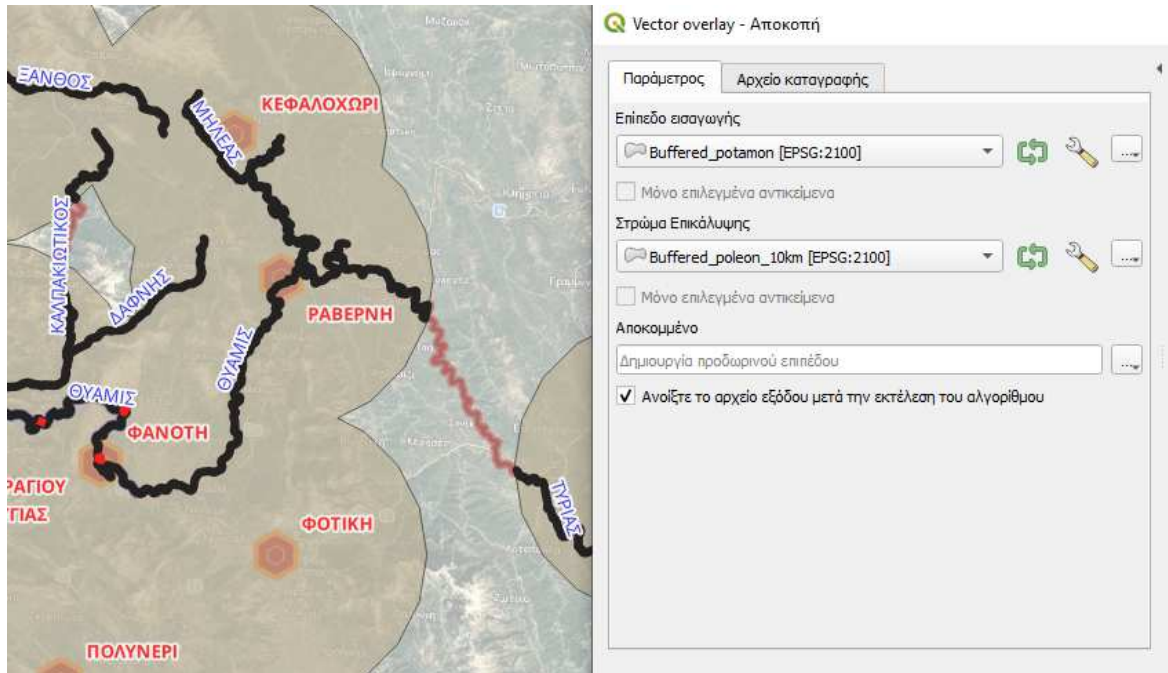
Στις θέσεις που προέκυψαν από το ΓΣΠ έγινε αναζήτηση δεσποζόντων εποπτικών χώρων ή χώρων που αποτελούν φυσικά οχυρά που θα μπορούσαν να μειώσουν τις ανάγκες οχυρωματικών έργων.



Εικόνα 19. Δημιουργία διανύσματος επιβεβαίωσης απόστασης πόλεων

5.2.1 Πιθανές Θέσεις Αρχαιολογικών Χώρων

Από την επεξεργασία των δεδομένων που καθορίσαμε στο ΣΓΠ έγινε αναζήτηση χώρων στα οποία συντρέχουν οι δύο προϋποθέσεις της απόστασης από τις ανεσκαμμένες πόλεις και την ζώνη των ποταμών (εικ. 20).



Εικόνα 20. Δημιουργία διανύσματος επιβεβαίωσης απόστασης πόλεων και ποταμών

Στην αναζήτηση με την απόσταση στα μη πλωτά τμήματα των ποταμών προκύπτει μία θέση στην Θεσπρωτία κεντροβαρικά κοντά στο χωριό Μαυρονέρι (εικ. 21) Ο χώρος κοντά στο χωριό Μαυρονέρι φαίνεται να αποτελεί και διανυσματικά το κέντρο βάρους των αρχαιολογικών θέσεων από Βορά προς Νότο και από Ανατολή προς Δύση. Στην περιοχή αυτή υφίστανται ασβεστολιθικοί όγκοι που θα ενίσχυαν αμυντικές θέσεις.

Στον νομό Ιωαννίνων μία θέση πιθανολογείται στην Τύρια και άλλη μία στην μεταξύ των Πολύδορο και Πετσάλι. Στην θέση Τύρια κατά την μετέπειτα οθωμανική περίοδο κατασκευάστηκε σημαντικό Πέτρινο τοξωτό γεφύρι, γεγονός που ενισχύει την πιθανότητα αρχαιολογικής θέσης σε σύνδεση με τους ανεσκαμμένους αρχαιολογικούς χώρους, μιας και εκεί φαίνεται να ενώνεται η διαδρομή που προκύπτει από τους αρχαιολογικούς χώρους του Δημοκάστρου – Πολυνερίου - Φωτικής (παράρτημα χάρτης 2) .



Η χρήση ΓΣΠ για την αναζήτηση χώρων στους οποίους συντρέχουν παράγοντες που μπορούν να μελετηθούν, κατά περίπτωση δίνει μεγάλες δυνατότητες αξιοποίησης και μείωσης των πόρων που θα χρειαστούν για την αρχαιολογική έρευνα. Η ίδια προσέγγιση μπορεί να γίνει και μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους για την αναζήτηση νέων ευρημάτων και σύνδεσης χώρων με δεδομένα που προκύπτουν από τις αρχαιολογικές έρευνες. Εισάγοντας δεδομένα γεωγραφικά, ιστορικά, γεωλογικά κλπ τα συμπεράσματα παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον και όγκο συνδεδεμένων πληροφοριών.

6. Μελέτη Συνδεσιμότητας Αρχαιολογικών Χώρων Θύαμης Ποταμού

Στην περιοχή της Θεσπρωτίας δεν έχει συνταχθεί μία ολοκληρωμένη μελέτη συνδεσιμότητας – προσβασιμότητας για την ενιαία ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων. Μία μελέτη με κέντρο τον αρχαιολογικό χώρο των Γιτάνων θα αξιοποιήσει την «μελετημένη», κατά την κλασική εποχή, κεντροβαρικότητα της πόλης των Γιτάνων και της σημασίας του ποταμού.

Αν κατασκευαστούν οι νέες προτεινόμενες συνδέσεις των αρχαιολογικών χώρων, θα δώσουν την δυνατότητα αύξησης των επισκεπτών και την ένταξη της περιοχής στο πρόγραμμα πολιτισμικού τουρισμού. Η περιοχή έχει ένα καταπράσινο τοπίο και σε συνδυασμό με τον ποταμό Θύαμη ο οποίος έχει συνεχή ροή, δημιουργεί μια ήπια ατμόσφαιρα που επιτρέπει τις πολιτισμικές πεζοπορίες σε όλες της εποχές, (εκτός από τις περιόδους με έντονες βροχοπτώσεις κατά τις οποίες οι πεδινές περιοχές κυρίως ανάντη του φράγματος πλημμυρίζουν), συνδυαζόμενες με την αρχαιολογική περιήγηση.

Στην περιοχή προτείνονται τεχνικά έργα για την πλήρη σύνδεση των χώρων που έχουν άμεση πρόσβαση στον ποταμό. Όλη η μελέτη επικεντρώνεται στην περιοχή στην οποία ο ποταμός ήταν κατά την αρχαιότητα πλωτός και μπορεί και σήμερα να αποκτήσει αυτήν ιδιότητα ξανά. Πρόκειται για την περιοχή από την εκβολή στο Ιόνιο πέλαγος και ακολουθώντας ανάντη την πορεία του ποταμού όλο το Δέλτα, τον αρχαιολογικό χώρο των Γιτάνων, την πεδιάδα της Βρυσέλλας και την δεύτερη πεδιάδα έως τον αρχαιολογικό χώρο της Φανοτής. Ο χώρος αυτός μπορεί να αποτελέσει ένα ενιαίο σύνολο με ημερήσιες διαδρομές και να δίνει την προσμονή για τις περιοχές που περιβάλλουν την πλωτή περιοχή στους περιηγητές.

6.1 Υφιστάμενη Σύνδεση αρχαιολογικών χώρων Θύαμης Ποταμού

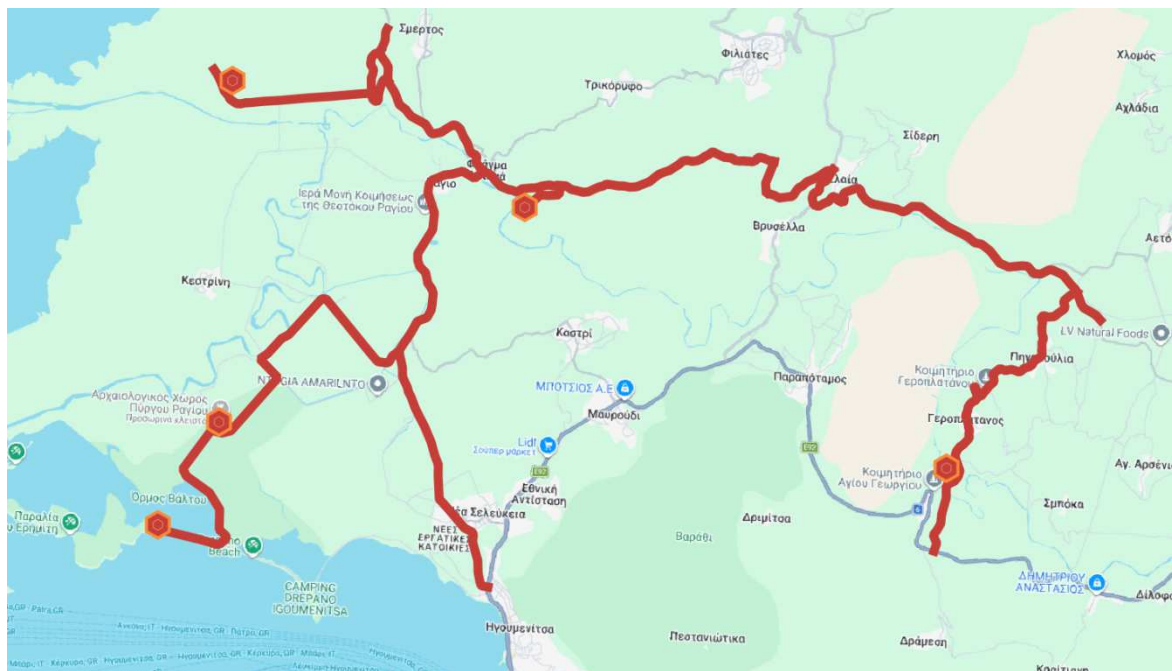
Η προσβασιμότητα στην περιοχή των αρχαιολογικών χώρων της Θεσπρωτίας γίνεται μέσα από το εθνικό, επαρχιακό και αγροτικό οδικό δίκτυο (εικ. 22)

Η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο των Γιτάνων γίνεται από το εθνικό οδικό δίκτυο Ηγουμενίτσας Σαγιάδας, στο φράγμα Ραγίου εκτρέπεται στο δημοτικό οδικό δίκτυο για να φτάσει στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου.

Ο αρχαιολογικός χώρος της Φανοτής είναι προσβάσιμος από την Π.Ε.Ο. Ηγουμενίτσας Ιωαννίνων, στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου συνδέεται με τον δημοτικό δρόμο Πηγαδουλίων - Γεροπλάτανος – Παραποτάμου για να φτάσει στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου.

Οι υπόλοιποι αρχαιολογικοί χώροι έχουν πρόσβαση από το αγροτικό οδικό δίκτυο, άλλοτε καλής κατάστασης και άλλοτε κατά διαστήματα σε κατάσταση που χρίζει βελτίωσης.

Σήμανση προς και από τους αρχαιολογικούς χώρους δεν έχει κατασκευαστεί.



Εικόνα 22. Προσβασιμότητα Αρχαιολογικών χώρων.

6.1.1 Σύνδεση και Κατάταξη Προσβασιμότητας

Η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων στην περιοχή του ποταμού Θύαμη γίνεται οδικά μέσα από το εθνικό, επαρχιακό και αγροτικό οδικό δίκτυο. Αν και κατά όνομα έχουμε τμήματα εθνικού οδικού δικτύου, η κατάσταση των οδών δεν επιτρέπει την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων. Δεν υφίστανται ασφαλείς διακλαδώσεις με επαρκή σήμανση για την κατεύθυνση επισκεπτών προς τους αρχαιολογικούς χώρους.

Η σύνδεση είναι ασφαλής για τα αυτοκίνητα, ενώ σε τμήματα η χρήση ποδηλάτων ή πεζοπορίας δεν είναι ασφαλής, μιας και επιτυγχάνονται μεγάλες ταχύτητες, μεγάλος αριθμός οχημάτων και τα πλάτη των οδών δεν επαρκούν για την ασφαλή κυκλοφορία

μέσων, πέραν των αυτοκινήτων. Για τους πεζούς δεν υφίσταται καμία εγκατάσταση ή μέριμνα.

Η προσβασιμότητα κατατάσσεται ως εξαιρετικά ανεπαρκής για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων, κυρίως, διότι οι δρόμοι κατασκευάστηκαν σε περιόδους (1960-1970) κατά τις οποίες δεν είχαν αναδειχτεί οι αρχαιολογικοί χώροι του ποταμού και της περιοχής. (παράρτημα χάρτης 3)

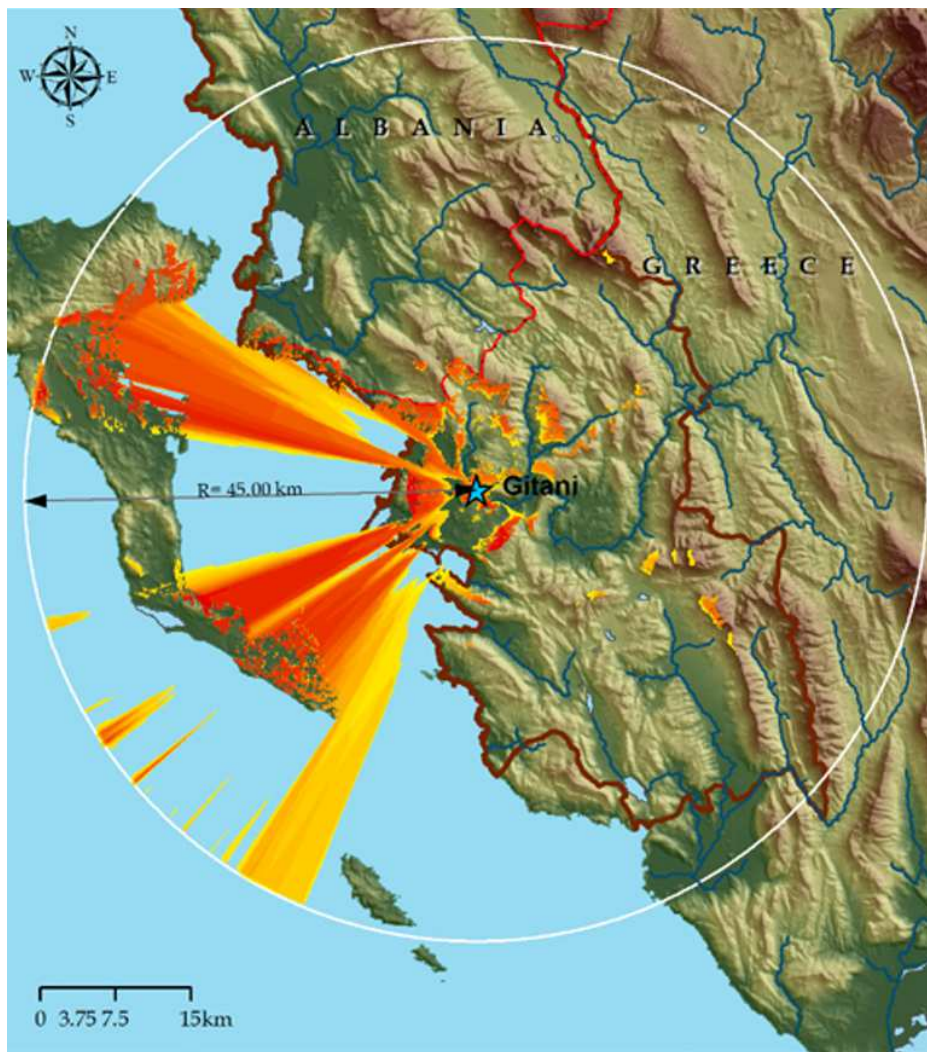
6.1.2 Οπτική Σύνδεση

Ο αρχαιολογικός χώρος με την μεγαλύτερη οπτική κάλυψη είναι ο χώρος του Πύργου Ραγίου με εποπτικό έλεγχο στην παλιά κοίτη του ποταμού και όλης της πεδιάδας του Δέλτα.

Η πόλη του Λυγιά εποπτεύει τα στενά της Κέρκυρας στο Ιόνιο Πέλαγος και προσφέρει μια εποπτεία στην παλιά εκβολή του ποταμού Θύαμη.

Οι υπόλοιπες πόλεις έχουν την εποπτεία περιμετρικά της περιοχής όταν πρόκειται για ακροπόλεις, ενώ οι σημαντικές πόλεις των Γιτάνων και της Φανοτής έχουν μόνο την εποπτεία του ποταμού στην περιοχή των πόλεων. Η Φανοτή έχει οπτικό έλεγχο και της πεδιάδας ανατολικά των στενών του Παραποτάμου (εικ. 23).

Ένα νέο τεχνικό έργο προτείνεται στον νέο οικισμό Ραγίου, στον οικισμό μελετήθηκε η κατασκευή περιπτέρου παρατήρησης του Δέλτα ποταμού Θύαμη, σε θέση που κατοπτεύει όλο το Δέλτα και γίνεται κατανοητός στους επισκέπτες ο σημαντικός ρόλος του ποταμού στην δημιουργία και την ύπαρξη του πολιτισμού των Θεσπρωτών.



Εικόνα 23. Ορατότητες Γιτάνων. Πηγή Ιστορικός Αρχαιολογικός Άτλας Ελληνοαλβανικής Μεθορίου. λΒ Εφορεία Προϊστ. και Κλας. Αρχαιοτήτων.

6.2 Προτεινόμενη Σύνδεση αρχαιολογικών χώρων Θύαμη Ποταμού

Η σύνδεση των αρχαιολογικών χώρων του ποταμού Θύαμη σχεδιάστηκε με γνώμονα την ανάδειξη, την αύξηση της επισκεψιμότητας και την ένταξη της περιοχής στον χάρτη του πολιτισμικού τουρισμού.

Γίνεται ο σχεδιασμός της οδικής σύνδεσης των αρχαιολογικών χώρων μέσα από την μελέτη πρόσβασης - ανάδειξης της αξίας του ποταμού σε σχέση με τους αρχαιολογικούς χώρους.

Ο δημοτικός δρόμος βόρεια του αρχαιολογικού χώρου των Γιτάνων πρέπει να ολοκληρωθεί έως τον οικισμό της Βρυσέλλας και να βελτιωθεί όπου κριθεί, για την εξασφάλιση της ασφαλούς κυκλοφορίας τουριστικών λεωφορείων.

Στο φράγμα Καλαμά πρέπει να κατασκευαστεί κόμβος που θα επιτρέπει την ασφαλή διασταύρωση προς τον αρχαιολογικό χώρο των Γιτάνων, θα επιτρέπει και την διακλάδωση Δυτικά προς τον χώρο της Μαστιλίτσας. Ο κόμβος αυτός δεν δημιουργεί μείωση της ταχύτητας στην ε.ο. καθ ότι το φράγμα ήδη μειώνει σημαντικά την ταχύτητα των οχημάτων.

Όλοι οι δρόμοι πρέπει να δημιουργούν την απαραίτητη υποδομή για την ασφαλή πλάγια κυκλοφορία ποδηλάτων και πεζών.

Από τον αρχαιολογικό χώρο των Γιτάνων προς τα ανατολικά, προτείνεται η κατασκευή ορειβατικού μονοπατιού μέχρι σχεδόν τα στενά της Σίδερης. Το μονοπάτι αυτό δεν απαιτεί ιδιαίτερες παρεμβάσεις παρά μόνο λίγους καθαρισμούς όπου κρίνεται ότι μπορεί να πλησιάσει τον ποταμό. Στο υπόλοιπο τμήμα του θα ακολουθεί τους αγροτικούς δρόμους του αναδασμού και της διανομής. Όλο το μονοπάτι είναι ασφαλές και δίνει την καλύτερη δυνατή περιήγηση στην βόρεια όχθη του ποταμού Θύαμη. Σε σημεία του μονοπατιού όπου η διαδρομή του είναι δίπλα από τον ποταμό, θα κατασκευαστούν περίπτερα θέασης του ποταμού και μικρές γλίστρες από ξύλα για την πόντιση κανό.

6.2.1 Σύνδεση Περιήγησης

Η σύνδεση θα εξασφαλίζει την ασφαλή κυκλοφορία όλων των μέσων και των πεζών αξιοποιώντας διαδρομές, όσο το δυνατόν πλησιέστερα στον ποταμό Θύαμη και τα ρέματα αποστράγγισης – άρδευσης. Αυτές οι διαδρομές πέραν της ανάδειξης της σημασίας του ποταμού για τους αρχαιολογικούς χώρους, καρπώνονται και το μικροκλίμα που δημιουργεί ο ποταμός για την άνετη και ευχάριστη περιήγηση.

Θα κατασκευαστεί λεπτομερής σήμανση με τα επόμενα σημεία ενδιαφέροντος, την ακολουθία αυτών και την χρονοσήμανση των διαδρομών.

6.2.2 Πλωτή Σύνδεση

Το σημαντικότερο έργο που θα αναδείξει την σημασία του ποταμού Θύαμη με τους αρχαιολογικούς χώρους, είναι η ανάσταση της πλωτής διαδρομής, από τις εκβολές του ποταμού έως τον αρχαιολογικό χώρο της Φανοτής. Διαδρομή κατά την οποία ο ποταμός ήταν πλωτός κατά την αρχαιότητα.

Η πλωτή σύνδεση θα αναδείξει την συγγένεια του σχεδιασμού των πόλεων με τους αντίστοιχους παραποτάμιους πολιτισμούς. Πέραν αυτού, η εικόνα ήπιων πλεούμενων επί του ποταμού πλησίον των αρχαιολογικών χώρων, θα αποτελεί μια ειδυλλιακή εικόνα με ταυτόχρονη αύξηση της επισκεψιμότητας και της εποπτείας, της υγείας του ποταμού και των παρόχθιων περιοχών.

Για την ανάσταση της πλωτότητας δεν απαιτείται σχεδόν καμία παρέμβαση - επέμβαση επί του ποταμού. Χρειάζεται μια σήμανση στην εκβολή του ποταμού για την διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσουν τα πλεούμενα και η κατασκευή ενός υδραυλικού αναβατορίου στο φράγμα Καλαμά, έργο που θα χρησιμοποιεί την υδραυλική δύναμη του ποταμού για την άνοδο και κάθοδο των πλεούμενων.

Στους αρχαιολογικούς χώρους του ποταμού θα κατασκευαστούν ξύλινες αποβάθρες και λιμένες για την στάση των πλεούμενων (παράρτημα χάρτης 4).

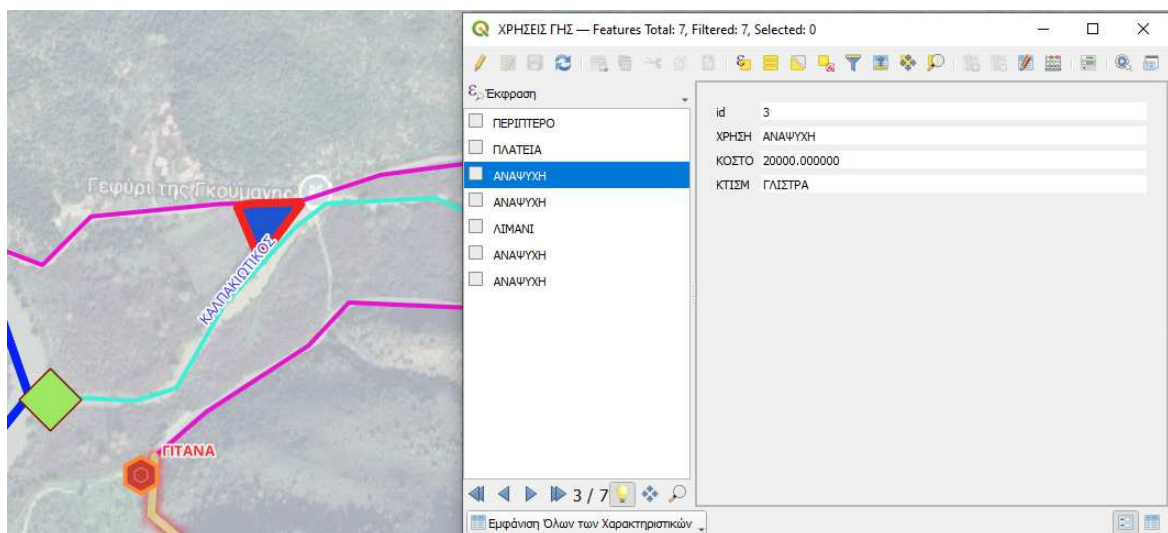
7. Διαχειριστικά Εργαλεία Προστασίας - Ανάδειξης Αρχαιολογικών Χώρων Θύαμη Ποταμού

Οι αρχαιολογικοί χώροι του ποταμού Θύαμη είναι σχετικά νέοι στον περιηγητικό χάρτη. Πρόκειται όμως για μια περιοχή η οποία δεν είναι επιβαρυνόμενη κτιριακά και πληθυσμιακά. Όποια επέμβαση είναι απαραίτητη για την διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων όχι μόνο δεν θα επιβαρύνει τον χώρο αλλά η σωστή επιλογή ήπιων επεμβάσεων και αειφόρων μεθόδων (κυρίως της δύναμης του ποταμού) θα λειτουργήσουν ευεργετικά για την περιοχή. Η σύνδεση με τους χώρους του Ξάνθου ποταμού και του αρχαιολογικού χώρου του Βουθρωτού, θα αναστήσει τις διακρατικές σχέσεις στην περιοχή και θα τονίσει την σύνδεση των πληθυσμών της περιοχής.

7.1 Περιηγητική Λειτουργία Νέες Χρήσης Γης

Η λειτουργία της αρχαιολογικής περιοχής πρέπει να τεθεί σε ενιαία βάση και η μελέτη πρέπει να λάβει υπ όψιν την σύνδεση που είχαν οι αρχαιολογικοί χώροι, εμπορική και κοινωνική.

Νέες χρήσεις γης πρέπει να καθοριστούν σε όλη την πλωτή διαδρομή του ποταμού Θύαμη (εικ. 24) με κύριο γνώμονα την ανάδειξη της σημασίας του ποταμού στην ανάπτυξη του πολιτισμού των Θεσπρωτών και του κοινού των Ηπειρωτών. Τα ιδανικά αυτά όπως τα ανέδειξαν κατά την Κλασική Ελληνιστική περίοδο και οδήγησαν στην ανάπτυξη ενός σπουδαίου πολιτισμού με επιρροή από την Ιταλία ως την Κόρινθο φαίνονται σήμερα εντελώς επίκαιρα, μιας και οι συμμαχίες δείχνουν ξανά ότι είναι η μόνη ασφαλής διαδρομή προς το μέλλον.

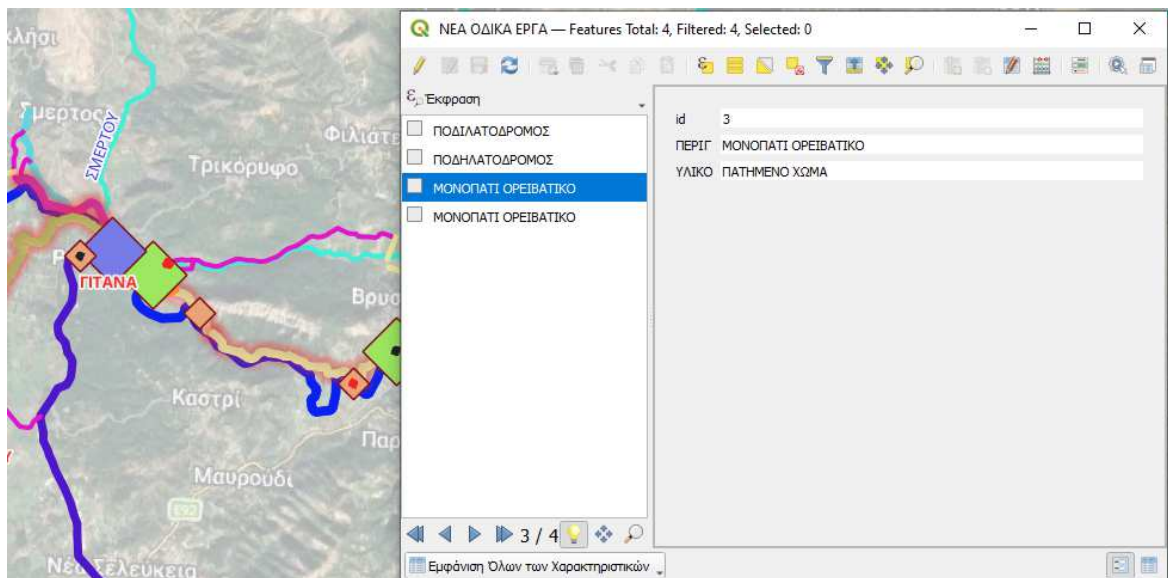


Εικόνα 24. Εισαγωγή νέων χρήσεων Γης

Χρήσεις γης όπως ήπιες λιμενικές ανακυκλώσιμες κατασκευές, πεζόδρομοι-ποδηλατοδρόμοι περίπτερα και χώροι παρατήρησης, θέσεις στάθμευσης και προσβάσεις θα λειτουργήσουν ευεργετικά για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και του ποταμού. Εγκαταστάσεις ενεργητικής πυρόσβεσης με την αφθονία νερού από τον ποταμό Θύαμη και ανίχνευσης θα λειτουργήσουν προστατευτικά για όλη την περιοχή (χάρτης 5).

7.2 Λιμενική Λειτουργία Σύνδεση Περιήγησης

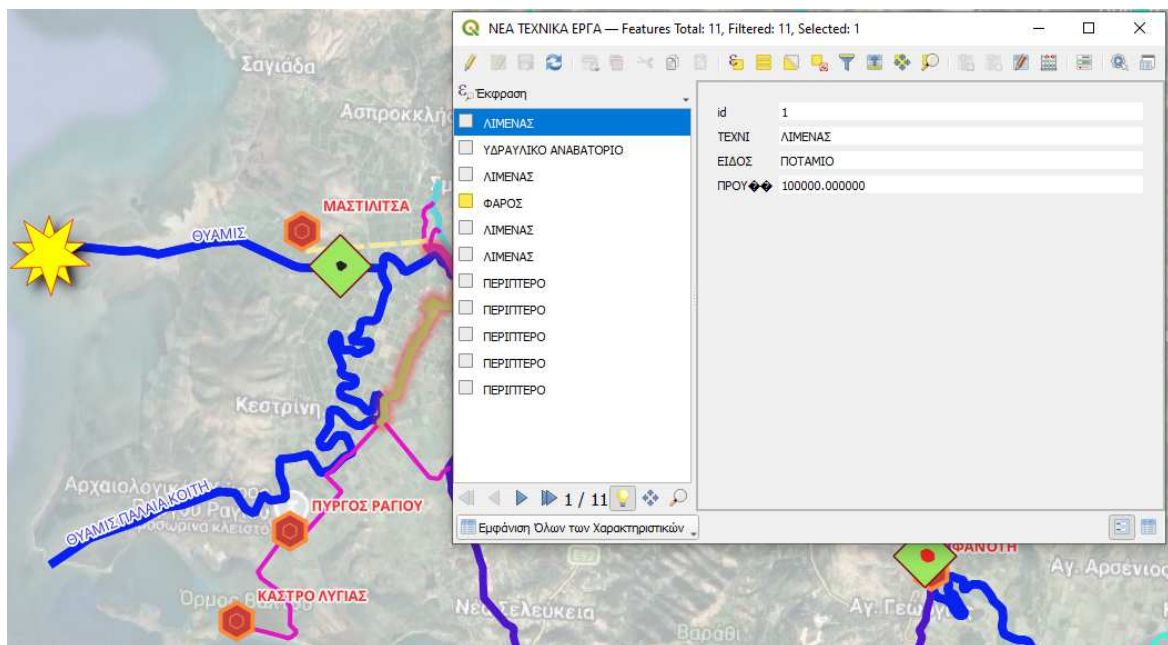
Η περισσότερο ταυτισμένη, στον πυρήνα της σημασίας του ποταμού Θύαμη για την ανάπτυξη του πολιτισμού των Θεσπρωτών, είναι οι ποτάμιες ήπιες λιμενικές κατασκευές. Οι κατασκευές αυτές θα οδηγήσουν στην ανάσταση της πλωτής διαδρομής στον ποταμό και θα παραπέμπει στις αντίστοιχες παραποτάμιες πόλεις και πολιτισμούς. Μια μελετημένη πλωτή περιήγηση και η κατασκευή όσο το δυνατόν πλησιέστερα στον ποταμό πεζόδρομων-ποδηλατοδρομων θα αναδείξει και θα προστατεύσει τον ποταμό (εικ. 25), θα αυξήσει την επισκεψιμότητα των παραποτάμιων αρχαιολογικών χώρων με το μοναδικό αυτό χαρακτηριστικό στον Ελλαδικό χώρο. Η κατασκευή αειφορικού υδραυλικού αναβατορίου στο φράγμα Καλαμά, θα επιτρέψει σε μικρά πλεούμενα ηλεκτροκίνητα ή παραδοσιακά με χαμηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα να δημιουργήσουν μια ειδυλλιακή εικόνα στους αρχαιολογικούς χώρους των Γιτάνων και της Φανοτής. (χάρτης 5)



Εικόνα 25. Εισαγωγή νέων οδικών έργων

7.3 Τεχνικά Έργα Ανάδειξης

Για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και της σύνδεσής τους με τον ποταμό Θύαμη προτείνεται μέσα από την ολοκληρωμένη διαχείριση και η κατασκευή των απαραίτητων τεχνικών έργων (εικ. 26). Όλα τα τεχνικά έργα μπορούν να κατασκευαστούν με ανακυκλώσιμα υλικά χωρίς σχεδόν κανένα περιβαλλοντικό αποτύπωμα, για την εγκατάστασή τους δεν απαιτούνται μεγάλες παρεμβάσεις παρά μόνο καθαρισμός και κλάδεμα δέντρων όπου αυτό είναι απαραίτητο. Τα δέντρα θα χρησιμεύουν, για την στήριξη των περιπτέρων και της γλίστρας για την πόντιση κανό στον ποταμό. Όλες οι κατασκευές θα έχουν την δυνατότητα αποσυναρμολόγησης και απομάκρυνσης από την θέση τους, ακόμα και αν παρασυρθούν από τον ποταμό δεν θα προκαλέσουν καμία μόλυνση.



Εικόνα 26. Εισαγωγή σημειακών διανυσματικών Νέων Τεχνικών Έργων

Το μεγαλύτερο τεχνικό έργο είναι το υδραυλικό αναβατήριο για την άνοδο και κάθοδο των βαρκών στο Φράγμα Καλαμά, θα κατασκευαστεί από οπλισμένο σκυρόδεμα και οι πόρτες του θα είναι μεταλλικές, όλη η απαιτούμενη ενέργεια για την άνοδο και κάθοδο των πλεούμενων θα γίνεται από την αειφόρο δύναμη των νερών του ποταμού.

Σε κάθε τεχνικό έργο θα εγκατασταθεί κουτί πρώτων βοηθειών σε εμφανές σημείο. Για την άρδευση του πρασίνου στους χώρους των θα εγκατασταθούν μικρές αντλίες υδραυλικού πλήγματος οι οποίες δεν απαιτούν έξωθεν παροχή ενέργειας, στην ίδια θέση

θα εγκατασταθούν και πολύ μικρές υδροηλεκτρικές γεννήτριες οι οποίες θα έχουν την δυνατότητα φόρτισης μικρών συσκευών για την εξοικείωση των επισκεπτών με την αειφορία και την σύγχρονη ευεργετική δύναμη του ποταμού, γεγονός που θα συνδέσει συνειδητά τον επισκέπτη με την χρησιμότητα που κατάφεραν να αποκτήσουν οι αρχαίοι πολιτισμοί από τον ποταμό.

Συμπεράσματα

Η χρήση Γ.Σ.Π. στην ανάδειξη, την μελέτη, την αναζήτηση αρχαιολογικών χώρων αποτελεί μια σύγχρονη προσέγγιση στις αρχαιολογικές μελέτες. Οι δυνατότητες που προσφέρουν τα Γ.Σ.Π. στον τομέα της αρχαιολογίας είναι αντίστοιχες με αυτές που προσφέρουν σε άλλους επιστημονικούς τομείς. Το βασικό πλεονέκτημα είναι ότι μπορεί να συνδέει δεδομένα από διαφορετικούς επιστημονικούς τομείς (αρχαιολογία, χαρτογραφία, γεωλογία, υδρολογία κλπ.) και να παράγει αποτελέσματα με την διασταύρωση και συνεκτίμηση των αρχικών αποτελεσμάτων.

Στην ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων τα Σ.Γ.Π. προσφέρουν την πληρέστερη εφαρμοσμένη μελέτη λαμβάνοντας όσους παράγοντες κρίνονται αναγκαίοι για την ανάδειξη. Συμβάλλουν στην λήψη αποφάσεων με συσχέτιση μελετών και δεδομένων, επικεντρώνοντας κάθε φορά στα ζητούμενα και τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν στην περιοχή ενδιαφέροντος. Για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων του ποταμού Θύαμη το Γ.Σ.Π. είναι βασικό εργαλείο, γιατί προσφέρει μια πλήρη και διασυνδεδεμένη μελέτη, λαμβάνοντας υπόψη την φύση των αρχαιολογικών χώρων, την σημασία του ποταμού ως σημαντικό και μοναδικό τμήμα της αρχαιολογίας της περιοχής. Το οδικό δίκτυο, την κατάσταση του οδικού δικτύου, τις νέες προτάσεις στις οποίες συμπεριλαμβάνει και τις πιθανολογήσεις μελλοντικών ανακαλύψεων. Δίνει την εικόνα των αναγκαίων τεχνικών έργων για την υπό μελέτη περιοχή.

Στην μελέτη και στην αναζήτηση των αρχαιολογικών χώρων οι δυνατότητες των Γ.Σ.Π. είναι ανεξάντλητες. Συνδυάζοντας την γεωγραφική κατανομή, τις γεωλογικές μελέτες, τις βιβλιογραφικές αναφορές, όπου αυτές ευμενέστερα συνδυάζονται με χωροταξικές αναφορές ή και χρονικές αναφορές και συνδυάζοντάς τα με όλα τα δεδομένα που διατίθενται σήμερα ως πληροφορία (υδρολογία, οδοποιία, ψηφιακά μοντέλα εδάφους, γεωλογία, παλαιοπεριβάλλον κλπ.), μπορεί να πιθανολογήσει με τις μέγιστες επιστημονικές πιθανότητες την μελέτη και την αναζήτηση των δεδομένων στους αρχαιολογικούς και πολιτισμικούς τομείς.

Βιβλιογραφία

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΝΤΑ-ΚΙΤΣΙΟΥ (2008) Γίτανα Θεσπρωτίας Αρχαιολογικός Οδηγός. ΑΘΗΝΑΙ: Vatiras New Media Solutions

Αποστολόπουλος Γιώργος, Παυλόπουλος Κοσμάς, Σαμπρόλ Αντουάν, Στεφάν Πιερ, (2024) *Μεσο-ύστερη Ολόκαινο παλαιογεωγραφική εξέλιξη του δέλτα του ποταμού Καλαμά*
<https://doi.org/10.1016/j.qsa.2024.1002>

Αποστολόπουλος Γιώργος, Παυλόπουλος Κοσμάς, Σαμπρόλ Αντουάν, (2012) *Kalams delta (northwestern Greece) derived from geophysical and sedimentological survey.* Journals OpenEdition. ανακτήθηκε 20-10-2025 από
<https://journals.openedition.org/geomorphologie/9731>

BENIZEΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Μετ. Θουκυδίδου *Ιστορίαι* (2020) ΑΘΗΝΑ Καλτζίδης Εκδόσεις

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ Χάρτα_του_Ρήγα, _1797_- _Rigas_Charta_of_Greece,_1797

ΓΙΑΓΚΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (1954) *Ιστορία των Θεσπρωτών* ΑΘΗΝΑ Ηπειρωτική Βιβλιοθήκη

Γ.Υ.Σ. Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού χάρτες και τοπογραφικά διαγράμματα.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (1947) *Οι Αρχαίοι κάτοικοι της Ηπείρου* ΑΘΗΝΑ Ηπειρωτική Βιβλιοθήκη

ΛΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (2008) *Ιστορικός και Αρχαιολογικός Άτλας Ελληνοαλβανικής Μεθορίου* ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΡΗΓΙΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΛΑΖΑΡΗ ΚΑΣΙΑΝΗ (2007) *Ελέα Θεσπρωτίας* ΑΘΗΝΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ιστοσελίδες

Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο URL: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>

Κτηματολόγιο ΑΕ URL: <https://www.ktimatologio.gr/>

Ανοικτό Μουσείο Δισπηλιού URL: <https://limneosoikismos.gr/>

Μουσείο Ηγουμενίτσας URL: <https://igoumenitsamuseum.gr/>

Μουσείο Λούξορ URL: <https://egypttra.com/luxor-museum/>

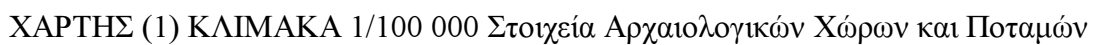
Google maps <https://mt1.google.com/vt/lyrs=y&x={x}&y={y}&z={z}>

Interreg Danube Region URL: <https://interreg-danube.eu/projects/roman-legacy>

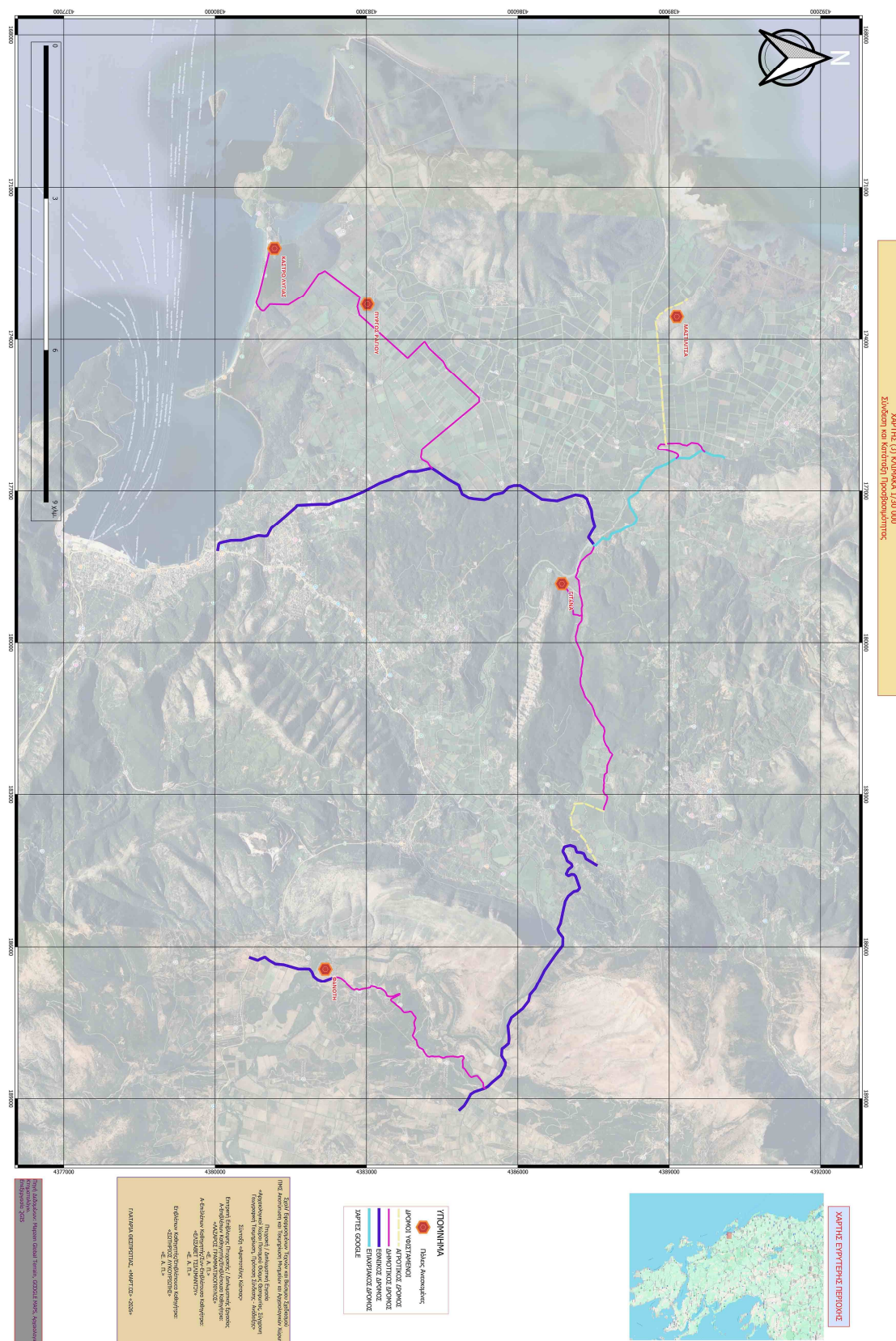
University of Architecture and Urbanism – Bucharest URL: <https://www.uauiim.ro/en/>

Terrain URL: <https://s3.amazonaws.com/elevation-tiles-prod/terrarium/{z}/{x}/{y}.png>

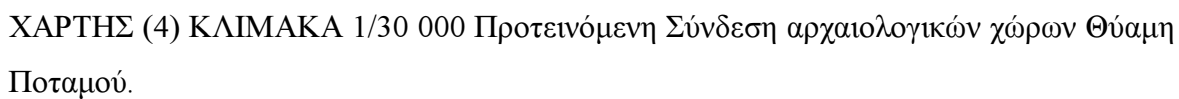
Παράρτημα Α: «Χάρτες QGIS»







ΧΑΡΤΗΣ (3) ΚΛΙΜΑΚΑ 1/30 000 Σύνδεση και Κατάταξη Προσβασιμότητας.





Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.